

Masarykova univerzita

Ekonomicko-správní fakulta

Studijní obor: Hospodářská politika a mezinárodní vztahy

DĚTSKÁ PRÁCE JAKO GLOBÁLNÍ POLITICKO - EKONOMICKÉ TÉMA

Child Labour as a Global Political - Economic Topic

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. et Mgr. Oldřich KRPEC, Ph.D.

Autor:

Bc. Lenka SAMKOVÁ

Brno, 2015

Masarykova univerzita
Ekonomicko-správní fakulta

Katedra ekonomie

Akademický rok 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Pro: SAMKOVÁ Lenka

Obor: Hospodářská politika a mezinárodní vztahy

Název tématu: DĚTSKÁ PRÁCE JAKO GLOBÁLNÍ POLITICKO –
EKONOMICKÉ TÉMA

**Child Labour as a Global Political - Economic
Topic**

Zásady pro vypracování

Problémová oblast: Cíl práce: Postup a použité metody:

Diplomová práce se zabývá dětskou prací, která je palčivým problémem převážně rozvojových zemí. Za pomoci humanitárních a nevládních organizací se tento problém dostává do celosvětových diskuzí za účelem dodržování úmluv a základních lidských práv. Úvodní část diplomové práce je věnována podstatným charakteristikám dětské práce. Praktická část si klade za cíl rozebrat danou problematiku ze čtyř rozlišných pohledů. Liberalismus spatřuje řešení problému dětské práce v uvolnění trhů, rozvojové země mají převážně negativní postoj k mezinárodním pracovním standardům. Ty jsou naopak podporovány odborovými svazy. Na závěr se práce zaměřuje na nevládní organizace a jejich boj za lidská práva. Přínos práce je spatřován v rámci uceleném přehledu názorů na oblast dětské práce a jejich srovnání.

Rozsah grafických prací: předpoklad cca 10 tabulek a grafů

Rozsah práce bez příloh: 60 – 80 stran

Seznam odborné literatury:

- JENÍČEK, V., FOLTÝN J., Globální problémy světa v ekonomických souvislostech, *C. H. Beck Praha*, 2010, s. 15, ISBN 978-80_7400-326-4
- HAMÁČEK, J., Teorie, realita a rozvojové souvislosti ekonomického růstu v LDCs, *Univerzita Palackého v Olomouci*, 2013, s. 15, ISBN 978-80-244-3962-4
- MAJEROVÁ, I. Rozvojové ekonomiky., *Slezská univerzita v Opavě*, 76-87, 2008, ISBN 978-80-7248-459-1
- BHAGWATI, J., In Defense of Globalization, *Oxford University Press*, New York 2004, ISBN 0-19-530003-3

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.

Datum zadání diplomové práce:

5. 3. 2013

Termín odevzdání diplomové práce a vložení do IS je uveden v platném harmonogramu akademického roku.

.....
vedoucí katedry

.....
děkan

V Brně dne 5. 3. 2013

Jméno a příjmení autora: Lenka Samková
Název diplomové práce: Dětská práce jako globální politicko-ekonomické téma
Název práce v angličtině: Child Labour as a Global, Political - Economic Topic
Katedra: Ekonomie
Vedoucí diplomové práce: Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.
Rok obhajoby: 2015

Anotace

Diplomová práce se zabývá dětskou prací, která je palčivým problémem převážně rozvojových zemí. Prostřednictvím humanitárních a nevládních organizací se tento problém dostává do diskuzí celosvětově za účelem dodržování úmluv a základních lidských práv. Úvodní část diplomové práce je věnována podstatným charakteristikám dětské práce. Praktická část si klade za cíl rozebrat danou problematiku ze čtyř rozlišných pohledů. Liberalismus spatřuje řešení problému dětské práce v uvolnění trhů, rozvojové země mají převážně negativní postoj k mezinárodním pracovním standardům. Ty jsou naopak podporovány odborovými svazy. Na závěr se práce zaměřuje na nevládní organizace a jejich boj za lidská práva. Přínos práce je spatřován v rámci uceleném spektru pohledů na dětskou práci, které jsou podloženy odbornými studiemi. Druhý přínos je spatřován v nastínění tématu dětské práce, jakožto mocného politického nástroje k ovlivňování mezinárodního obchodu, či jako nekalé praktiky v podobě komparativní výhody.

Annotation

The thesis is dealing with a child labour which is a serious issue of the developing countries mainly. It is getting into discussions all around the world through humanitarian and non-governmental institutions in order to make conventions and basic human rights to be followed. The introductory part is devoted to the main characteristics of the child labour. The second part is targeting to analyze the topic from four different points of view. Liberalism sees the solution of the problem of child labour in freeing of the markets; the developing countries have a negative attitude towards the international labour standards in general. These are, on the other hand, supported by the Unions. At the end of the thesis focuses on non-governmental organizations and their fight for human rights. The main contribution of the thesis is seen in the integrated spectrum of the views of the child labour which are supported by the expert studies. The second contribution can be seen in outlining of the child labour topic as a powerful political instrument to influence international trade or as an unfair practice of comparative advantage.

Klíčová slova

Dětská práce, komparativní výhoda, sociální klauzule, mezinárodní pracovní standardy, nevládní organizace, globalizace, liberalismus

Keywords

Child labour, comparative advantage, social clause, international labour standards, non-governmental institutions, globalization, liberalism

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci *Dětská práce jako globální politicko-ekonomické téma* vypracovala samostatně pod vedením Mgr. et Mgr. Oldřicha Krpce, Ph.D. a uvedla v ní všechny použité literární a jiné odborné zdroje v souladu s právními předpisy, vnitřními předpisy Masarykovy univerzity a vnitřními akty řízení Masarykovy univerzity a Ekonomicko-správní fakulty MU.

V Brně dne 6. ledna 2015

vlastnoruční podpis autora

Poděkování: Velice děkuji vedoucímu práce, panu Mgr. et Mgr. Oldřichu Krpčovi, Ph.D., jehož inspirativní názory a rady se pro mne staly rozhodujícím podnětem pro napsání této diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat za velmi vstřícný a obětavý přístup po celou dobu vedení mé práce.

Obsah

Obsah	7
Úvod.....	9
1 Dětská práce jako teoretický pojem.....	11
1.1 Definice pojmů dítě a dětská práce	11
1.2 Dětská práce v číslech	15
1.2.1 Aktuální čísla	15
1.2.2 Dělení podle regionu.....	16
1.2.3 Dělení podle pohlaví a věku	23
1.3 Hlavní sektory výskytu dětské práce.....	26
1.3.1 Dětská práce v městském prostředí	27
1.3.2 Dětská práce v zemědělství.....	27
1.3.3 Děti ve výrobě.....	28
1.4 Nejhorší formy dětské práce	30
1.4.1 Nucená a otrocká práce.....	31
1.4.2 Práce v domácnostech.....	32
1.4.3 Obchodování s dětmi	33
1.4.4 Děti v ozbrojených konfliktech.....	34
1.4.5 Komerční sexuální zneužívání dětí.....	35
1.4.6 Děti zapojené do ilegálních činností.....	37
2 Pohledy na dětskou práci	38
2.1 Liberalismus	38
2.1.1 Odkaz do historie	39
2.2 Chudoba příčinnou a volný trh řešením	41
2.2.1 Zastánci globalizace.....	42

2.2.2	Příčiny hospodářského růstu.....	44
2.3	Dětská práce v souvislosti s mezinárodními pracovními standardy	47
2.3.1	Agenda z Dohá	47
2.3.2	Definice sociální klauzule.....	48
2.4	Obava z protekcionismu.....	49
2.5	Stanovisko jižních odborů.....	52
2.6	Stanovisko bohatých zemí	54
2.7	Argumenty proti sociální klauzuli.....	55
2.8	Nevládní organizace.....	58
2.8.1	MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE PRÁCE	58
2.8.2	UNICEF	59
2.8.3	GLOBAL MARCH AGAINST CHILD LABOUR	59
2.8.4	STOP THE CHILD LABOUR	59
2.9	Kritické názory směrem k organizacím	60
2.10	Vzdělání.....	61
	Závěr	64
	Seznam použité literatury	67
	Seznam tabulek.....	76
	Seznam obrázků.....	76
	Seznam grafů	76

Úvod

Dětská práce není novodobým fenoménem. Byla odjakživa součástí rozvíjející se společnosti napříč generacemi, národy a kulturami, jakožto důležitý spolučinitel a neodmyslitelný faktor při cestě za pokrokem a hospodářským růstem. Její existence napomáhala rodinám neupadnout do bídy. Společně s technologickým pokrokem, rozmachem a hospodářským růstem v době průmyslové revoluce byla v industriálních zemích začátkem 20. století postupně eliminována. Podíl na snižování počtu pracujících dětí měla také povinná školní docházka a později zákony. Tvrdé pracovní podmínky, kterým děti v továrnách čelily, začaly společnost rozdělovat na dvě skupiny. Tím se téma dětské práce postupně začalo dostávat do veřejných debat o právech dítěte.

V posledních dvaceti letech je globální problém dětské práce spojován především s chudobou rozvojových zemí, jejichž čísla jsou alarmující. Na světě je zhruba 264 miliónů pracujících dětí, z toho více jak 80 miliónů dětí vykonává práce, které jsou považovány za nejhorší formy. Nejvíce postiženou oblastí je Afrika. Morální hledisko hraje stěžejní roli při mezinárodní pomoci, a tak existuje mnoho humanitárních organizací, které se snaží tento problém řešit. Jejich celosvětová agenda spočívá v osvětě tohoto problému, ochraně lidských práv a nutnosti vzdělání pro chudé.

Neziskové organizace ovšem nejsou na mezinárodním poli jediným aktérem, kterému problém dětské práce není lhostejný. Řeč je o odborových organizacích. Hlavním problémem, který spatřují v souvislosti s dětskou prací, je porušování mezinárodních pracovních standardů. Využívání levné dětské síly a vykořisťování podle nich nemůže být tolerováno v mezinárodním obchodě. V omezení přístupu na trh vidí jediný možný způsob, jak země přinutit omezit zaměstnávání dětí. Proto usilují o začlenění sociální klauzule do rámce WTO.

Rozvojové země, kterých se problém dětské práce týká nejvíce, se snaží vyjednat liberálnější podmínky přístupu na mezinárodní trh a ponechat pracovní normy ve správě Mezinárodní organizace práce. Jsou přesvědčeny, že zapojením se do světového obchodu se zvýší jejich blahobyt a vzrostou jejich příjmy. Jedině tak se budou moci vymanit z chudoby a nespoléhat dále na pomocnou ruku svých dětí.

Ve své diplomové práci v první, teoretické části, charakterizuji pojem dětské práce, uvádím hlavní úmluvy související se zákazem dětské práce a aktuální čísla. Detailněji rozebírám jednotlivé části světa, kde je výskyt dětské práce nejvyšší a v dalším bodě vymezuji a charakterizuji jednotlivé formy a rozdělení dětské práce.

Z úvodního textu můžeme usoudit, že neexistuje jednotný názor na řešení dětské práce. Cílem mé praktické části je tedy analýza čtyř pohledů na problém dětské práce. Na historickém a částečně filozofickém základu vymezuji názor liberalistů, kteří ji vnímají jako přirozenou součást evoluce společnosti a jako hlavní příčinu eliminace dětské práce v rozvinutých zemích spatřují volný trh. Na to navazuje globalizace, která v modernějším pojetí obhajuje to, co liberalisté. Následně jsou rozebrány názory a důvody, proč by rozvojové země měly, či neměly souhlasit se zavedením sociální klauzule do rámce WTO a dodržovat tak mezinárodní pracovní standardy, které jsou pro všechny země stejné. Na to navazuje popis snahy odborových organizací tuto klauzuli začlenit, jelikož jedním z důvodů může být obava z levné pracovní síly. Posledním bodem jsou nevládní organizace, kterým jde především o blaho dětí a s tím spojené vzdělání. Přínos práce spatřuji v první řadě v uceleném rámci názorového spektra čtyř pohledů. V analýze jednotlivých pohledů a názorů na dětskou práci, uvádím také konkrétní případy a studie. Domnívám se, že dětská práce je všeobecně spojována především s humanitární pomocí, prezentovaným neziskovými organizacemi. Méně se však hovoří o dětské práci, jakožto nástroji vyspělých zemí, zamezujícím podílet se na světovém obchodu, nebo jako o nekalé praktice komparativní výhody rozvojových zemí. Druhý přínos tedy spatřuji v rozšíření dětské práce v souvislosti s vyspělým světem a mezinárodním obchodem.

V práci jsem postupovala rešeršně-kompilační metodou, tedy sběrem relevantních informací, následnou analýzou a interpretací dat. Informace byly získány z tištěných i elektronických zdrojů. Jednalo se především o odborné články a publikace v uznávaných periodikách a dílčí výzkumné studie. Důležitým zdrojem byly statistiky Mezinárodní organizace práce. Stěžejní část zdrojů byla publikována v anglickém jazyce.

1 Dětská práce jako teoretický pojem

První kapitola je věnována definici pojmů dítě a dětská práce, zařazení a rozlišení dětského pracovníka a dětské práce podle daných kritérií. Dále jsou uvedeny konkrétní čísla a místa ve světě, kde se tento problém vyskytuje nejčastěji a je upřesňován pomocí dělení dle věku a pohlaví. V závěru této kapitoly se věnují sektorům, ve kterých se různé formy dětské práce vyskytují.

1.1 Definice pojmů dítě a dětská práce

Podle Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization - ILO) v Úmluvě o právech dítěte (Conventions, Nos. 138 and 182, and the United Nations Convention on the Rights of the Child, 1999), která je platná pro 192 států světa, je za hranici mezi dětstvím a dospělostí považován věk 18 let. Ačkoli se názory v mnoha kulturních tradicích a zvyklostech mohou přiklánět k vyššímu nebo nižšímu věku, podle Úmluvy o právech dítěte bylo rozhodnuto, že osoby mladší 18 let mají právo na zvláštní ochranu (ILO, 2011).

Vzhledem k předpokladu, že dítě mladší 5 let je příliš mladé na to začít chodit do školy nebo do práce, skupina ohrožená dětskou prací zahrnuje děti ve věku 5-17 let (UNICEF, 2013). Nelze všeobecně práci vykonávanou dětmi považovat za dětskou práci, proti které je nutno bojovat. Pojem dětská práce je definován jako činnost, kvůli které děti přichází o dětství, rozvoj jejich potenciálu, možnost vzdělání, důstojnost, a je ohrožen jejich tělesný a duševní vývoj (ILO, 2011). Úmluva upozorňuje na vliv nebezpečného a škodlivého narušení sociálního a morálního aspektu, předčasného ukončení školní docházky či pokus o spojení školní docházky s příliš těžkou a dlouhou prací. Mezi dětskou prací se neřadí pomoc rodičům v domácnosti, rodinném podniku, nebo vydělávání kapesného ve volném čase či během prázdnin mimo vyučování. Takové druhy činností přispívají k rozvoji dítěte, osvojování si dovedností a zkušeností, které jsou pozitivním přispěním do jejich dospělého života a ulehčením ve fázi zařazování do společnosti. Formují jejich morální základ. Dětská práce je taková, která je psychicky, fyzicky, sociálně či morálně nebezpečná a škodlivá pro děti (portál ILO, 2013).

Podle Úmluvy č. 138 o minimálním věku (Minimum Age Convention No. 138) z roku 1973 je Mezinárodní organizací práce (ILO) stanovena minimální věková hranice pro různé druhy

práce. Od 13 let je dovoleno vykonávat lehkou práci, od 15 let běžnou práci a od 18 let nebezpečnou práci(portál ILO, nedatováno).

Za dětského pracovníka je považováno dítě:

- které pracuje a nedosáhlo minimálního věku pro legální zaměstnání, což je 15 let, výjimečně i 14 let. Tomuto označení však nepodléhají děti ve věku 12-14 let, jejichž pracovní doba nepřesáhne 14 hodin týdně, pracují-li v bezpečném prostředí a vykonávají povolenou činnost (ILO, 2002).
- ve věku 5-17 let vykonávající práci, která je označena jako jedna z nejhorších forem dětské práce (worst forms of child labour), nebo jako nebezpečná práce (hazardous labour). Tyto druhy práce jsou definovány v článku 3 v Úmluvě o právech dítěte, č. 182 z roku 1999 (portál Rozvojovka, 2012).

Mezi nejhorší formy práce se řadí všechny druhy otroctví či praktiky otroctví podobné, jako je prodej a obchodování s dětmi, dluhové nevolnictví, nucené nebo povinné práce, včetně nuceného nebo povinného najímání dětí k účasti v ozbrojených konfliktech, tzv. dětské vojáky. Dále je to využívání či nabízení dítěte k prostituci, pornografii nebo některé jiné nezákonné činnosti, zejména k výrobě a obchodování s drogami, přičemž je bezprostředně ohroženo zdraví, bezpečnost a morálka dítěte. Do kategorie nebezpečné práce řadíme práce povahou či podmínkami ohrožující tělesný, duševní či morální aspekt dítěte. Dítě nemůže čelit stejným podmínkám jako dospělý, jelikož to na jeho zdraví a vývoji může zanechat fatální následky. Za dětskou práci není považována bezpečná a povolená práce ve věku 15 let, výjimečně 14 let (ILO, 2011)

Tabulka 1: Definice minimálního věku

Minimální věk	
Lehká práce	Nebezpečná práce
Všeobecně Ne dříve než je dokončena povinná školní docházka a i v tomto případě ne dříve než v dosažení 15 let	
13 let	18 let (16 let při výjimečných situacích)
Rozvojové země Ne dříve než ve 14 letech	
12 let	18 let (16 let při výjimečných situacích)

Pramen: ILO, Child labour, 2004, str. 21

Turecká profesorka ekonomie Meltem Dayıođlu (ILO, 2013) vymezuje pojem ekonomická aktivita a neplacené domácí práce:

Ekonomická aktivita (Economic activity) – zahrnuje všechny druhy podniků nebo zařízení, v nichž působí osoby v oblasti výroby či distribuce zboží a služeb. Činnosti v rámci výroby spadají do systému mezinárodních účtů - SNA (The System of National Accounts). SNA je mezinárodně dohodnutý soubor doporučení pro sestavení opatření hospodářské činnosti. Popisuje makroekonomické účty v rámci mezinárodně dohodnutých pojmů, definic, klasifikací a účetních pravidel. Dále poskytuje přehled o ekonomických procesech, rozdělení výroby mezi spotřebitele, podniky, vlády a zahraniční státy. Účty tvoří základní kámen pro ekonomickou analýzu a tvorbu politik (portál UNSTATS). SNA stanovuje společný rámec doporučení a koncepčního základu pro zařazení dětské aktivity a její zapojení do výroby. Produkční činnosti jsou definovány jako všechny činnosti, které spadají do obecného rámce výroby. Do takového rámce tedy spadá každá řízená lidská činnost vedoucí k výstupu, který může být směněn. Podmínky popsané výše neplatí pro nevýrobní činnosti. Mezi takové aktivity se řadí vzdělání, odpočinek a volný čas (ILO, 2008).

Neplacené domácí práce (Unpaid household service) – služby poskytované členům domácnosti bez nároku na odměnu. Zahrnují domácí činnosti jako je vaření, úklid, nákupy, žehlení, hlídání dětí, drobné venkovní opravy, údržba okolí apod. (ILO, 2013).

Právní rámec dětské práce byl vymezen na 18. zasedání Mezinárodní konference statistiků práce (International Conference of Labour Statisticians – ICSL) na konci roku 2008 v Ženevě. Má sloužit jako základní kámen pro národní a mezinárodní opatření v boji proti dětské práci (ILO, 2010). Podle třech mezinárodních úmluv – **Úmluva organizace spojených národů o právech dítěte** (The United Nations Convention on the Rights of the Child – UNCRC, 1989), **Úmluva č. 182 o nejhorších formách dětské práce** (International Labour Organization (ILO) Convention No. 182 on the Worst Forms of Child Labour, 1999) a **Úmluva č. 138 o minimálním věku pro přijetí do zaměstnání** (ILO Convention No. 138 on the Minimum Age for Admission to Employment, 1973) – je rozdělena dětská práce na:

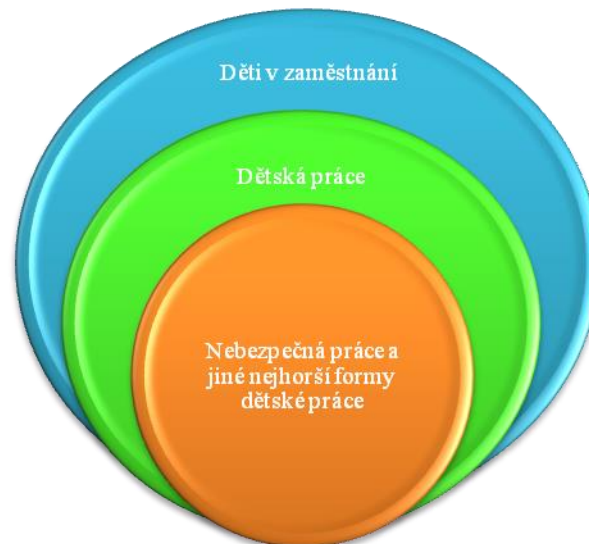
Děti v zaměstnání/Ekonomicky aktivní dítě (Children in employment/Economic active children) – děti ve věku 5-17 let jsou brány jako zaměstnané, pokud pracují nejméně jednu hodinu během daného období v oblasti tržně orientované produkce, ale také v některých netržních typech produkce (především výroba zboží a služeb pro vlastní spotřebu). Zahrnuje formy práce ve formálním i neformálním sektoru ekonomiky, uvnitř i mimo rodinu, práce za odměnu či zisk (v penězích, naturáliích, na částečný nebo plný úvazek) a některé služby poskytované členům cizích domácností nebo zaměstnavateli (placené či neplacené).

Dětská pracovníci (Children in child labour) – jsou podmnožinou zaměstnaných dětí (Children in employment). Radíme sem *nejhorší formy dětské* a práce pod hranicí minimálního věku, nezahrnující děti v lehkých, přípustných pracích. Dětská pracovníci jsou tedy užším pojmem než děti v zaměstnání. Dětská práce vylučuje děti ve věku 12 let a více, které vykonávají povolenou lehkou práci jen pár hodin týdně, přiměřenou jejich věku. Dále se sem neřadí děti ve věku 15 let, jejichž práce není brána jako nebezpečná (ILO, 2006).

Děti vykonávající nebezpečnou práci (Hazardous work by children) – pojem je definován jako činnost nebo povolání, které vzhledem ke své povaze nebo druhu vede k nepříznivému dopadu na dítě, jeho bezpečnost, zdraví a mravní vývoj. Obecně platí, že nebezpečné práce mohou zahrnovat noční směny a dlouhé hodiny práce, vystavování fyzickému, psychickému

nebo sexuálního zneužívání, práce v nebezpečných podmínkách, práce s nebezpečnými stroji apod. (ILO, 2013).

Obrázek 1: Rozdělení dětské práce

Pramen: ILO (2013), upraveno autorem

1.2 Dětská práce v číslech

V této části práce se zaměřím na dětskou práci v konkrétních číslech. Nejprve uvedu současná data, se kterými se společnost potýká, a poté je dále konkretizuji na příkladu regionů, jež jsou dětskou prací zasaženy nejvíce.

1.2.1 Aktuální čísla

Zaměstnaných, ekonomicky aktivních dětí ve věku 5-17 let bylo ve světě 264 milionů v roce 2012 (16,7%). To je o 42 milionů méně než v roce 2008 (ILO, 2013). Podle nejnovější zprávy Mezinárodní organizace práce Marking progress against child labour - Global estimates and trends 2000-2012 (ILO, 2013) je z těch 264 milionů zaměstnaných dětí na celém světě 168 milionů dětských pracovníků, což představuje téměř 11% dětské populace jako celku. Zpráva ILO Global child labour trends 2008 to 2012 (2013) udává, že v roce 2008 bylo dětských pracovníků 215 milionů (14%). Děti pracujících v nebezpečné práci je kolem 85 milionů v absolutních hodnotách, což je o cca 30 milionů méně oproti roku 2008.

Tabulka 2: Odhady počtu dětí v různých kategoriích ve věku 5-17 let, 2008 a 2012

	Dětská populace	Děti v zaměstnání		Dětsí pracovníci		Děti v nebezpečné práci	
		v tis.	v tis.	%	v tis.	%	v tis.
Svět							
2008	1 586 288	305 669	19,3	215 269	13,6	115 314	7,3
2012	1 585 566	264 427	16,7	167 956	10,6	85 344	5,4
Chlapci							
2008	819 891	175 777	21,4	127 761	15,6	74 019	9,0
2012	819 877	148 327	18,1	99,766	12,2	55,048	6,7
Dívky							
2008	766 397	129 892	16,9	87,508	11,4	41 296	5,4
2012	765 690	116 100	15,2	68 190	8,9	30 296	4,0
5-14 let							
2008	1 216 854	176 452	14,5	152 850	12,6	52 895	4,3
2012	1 221 071	144 066	11,8	120 453	9,9	37 841	3,1
15-17 let							
2008	369 433	129 217	35,0	62 419	16,9	62 419	16,9
2012	364 495	120 362	33,0	47 503	13,0	47 503	13,0

Pramen: ILO (2013), upraveno autorem

1.2.2 Dělení podle regionu

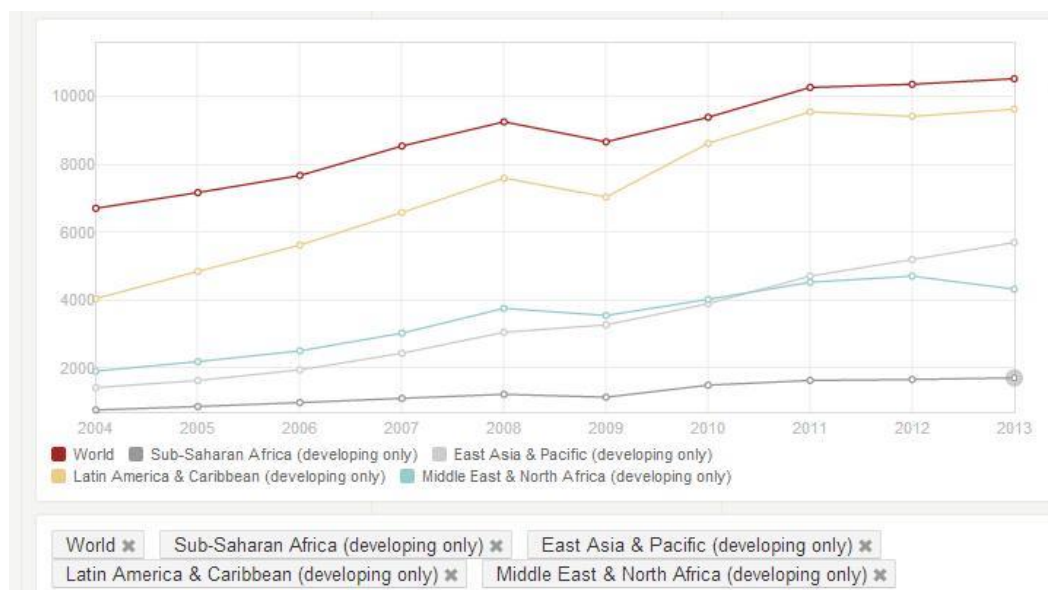
Vzhledem k tomu, že za jednu z hlavních příčin dětské práce je označována chudoba, nebude překvapující, že její největší výskyt je v rozvojových zemích. Z geografického hlediska jsou za rozvojové země považovány Latinská Amerika, Afrika a Asie¹. Z hlediska historického se jedná o země, které byly v minulosti ekonomicky a politicky podmaněny. Typické pro takovéto kolonie bylo přesouvání jejich bohatství a důchodu do metropolí. Tyto nerovnoprávné ekonomické vztahy znamenaly pro metropole růst, zatímco kolonie stagnovaly. Z ekonomického hlediska jsou bývalé kolonie zeměmi i dnes zeměmi s relativně nízkou ekonomickou úrovní měřenou ukazatelem HDP na obyvatele a nesouladem mezi odvětvovou strukturou HDP a nezaměstnaností, což znamená, že převážná většina obyvatelstva je stále zaměstnaná v zemědělství, dále sociálně ekonomickým dualismem a

¹ Jako sporné se mohou jevit např. Singapur, Jižní Korea, Kuvajt a Izrael

přetrvávající ekonomickou závislostí na rozvinutých zemích. Nízká míra rozvoje závisí také na sociálním faktoru, kam se řadí nedostatečná vzdělanost populace, špatný zdravotní stav, chudoba, korupce nebo kriminalita. Důležitými faktory jsou přístup obyvatel k životním hodnotám, důsledky kolonialismu, náboženské vyznání a v neposlední řadě politický a legislativní faktor. Síla politických institucí, vynutitelnost práva, dodržování základních lidských práv, státní zřízení a jeho stabilita také významně přispívají ke stupni rozvoje země. (Adamcová, Němečková, 2009).

Na počátku 21. století se rozvojové země jako celek podílely na 78% na světovém obyvatelstvu, rozkládají se na 58% souše, ovšem vyprodukují pouze 19% světového HDP (Jeníček, Foltýn, 2010). Světová banka začala pro měření příjmu používat hrubý národní důchod (HND) na obyvatele založený na statistikách Světové banky (GNI – Gross National Income per capita).²

Graf 1: Rozložení příjmů (USD/obyvatele)

Pramen: World bank

² HND na obyvatele je počítáno metodou používanou v Atlasu Světové banky. Jedná se o speciální přepočtení směnným kurzem, k jehož stanovení se používá střednědobý klouzavý průměr tak, aby byla eliminována fluktuace. Pro přepočtení paritou kupní síly, zejména v rozvojových zemích, neexistují spolehlivá data (Harmáček, 2013)

Pro rok 2013 je rozdělení příjmů podle HND následovné:

- Země s nízkými příjmy – méně než 1 045 USD/ob.
- Země s průměrnými příjmy – 1 046 až 12 746 USD/ob.
- Země s vysokými příjmy – 12 746 USD a více/ob.
- Země s nižšími středními příjmy a vyššími středními příjmy – hranice 4 125 USD/ob.
(portál World Bank)

Nyní si můžeme jednotlivé regiony zařadit na základě příjmových skupin, uvedených výše:

- Nejméně rozvinuté země – 816 USD/ob. pro rok 2013
- Subsaharská Afrika – 1 615 USD/ob. pro rok 2013
- Blízký východ a Severní Afrika – 3 460 USD/ob. pro rok 2009
- Asie a Tichomoří – 5 536 USD/ob. pro rok 2013
- Latinská Amerika a Karibik – 9 314 USD/ob. pro rok 2013³

Podle nejnovějších globálních odhadů (ILO, 2013) největší počet dětských pracovníků v absolutních číslech se nachází v Asii a Tichomoří, ale Subsaharská Afrika i přes jistý pokles je stále oblastí s největším výskytem dětské práce. Skupina ekonomicky aktivních dětí ve věku 5-17 let tvoří skoro 130 milionů v Asii a Tichomoří, v Subsaharské Africe 84 milionů a v Latinské Americe a Karibiku je jich necelých 18 milionů. Blízký východ a Severní Afrika čítá 13,3 milionu ekonomicky aktivních dětí. (portál World Bank)

1.2.2.1 Asie a Tichomoří

Asijská oblast představuje nejlidnatější kontinent (cca 4 miliardy obyvatel) s různorodými ekonomikami, rozdílnými náboženstvími, kulturními a sociálními zvyklostmi. Region se potýkal ke konci devadesátých let s finančními krizemi a také přírodními katastrofami. Na jedné straně jsou tu země, tzv. Asijští tygři, které díky svému industriální zaměření, rostou výrazným tempem, na straně druhé jsou tu politicky nestabilní, konfliktní a relativně chudé země jako Afghánistán, Nepál, Indonésie, Bangladéš, Bhútán, Samoa, Kambodža nebo země postižené přírodními katastrofami – Thajsko, Srí Lanka. Tichomoří se vyznačuje geografickou rozptýleností, vysokou frekvencí přírodních katastrof, nízkým ekonomickým růstem a vysokým populačním tempem (Majerová, 2008).

³ Termín rozvojový – developing, používaný k označení zemí s nízkými a středními příjmy neznamená, že všechny ekonomiky ve skupině jsou na stejné úrovni rozvoje, anebo že jiné ekonomiky dosáhly závěrečné fáze vývoje.

Výskyt zaměstnaných dětí v této oblasti se od roku 2008 snížil ze 175 milionů na 130 milionů v roce 2012. Dětských pracovníků je ve srovnání s rokem 2008 (114 milionů) méně o 36 milionů (ze 78 milionů) a počty v nebezpečných pracích se snížily o 14 milionů (UCW, 2014).

Z výzkumů ILO-IPEC vyplývá, že povaha dětské práce v tomto regionu je velmi různorodá. V Bangladéši jsou dominantními obory např. oprava automobilů, stavebnictví, domácí práce, činnosti prováděné na ulici (čištění bot apod.), výroba zápalek, koželužství, svařování, doprava. V Indii, Pákistánu či Nepálu děti vyrábí bižuterii, koberce, hedvábí, pracují v dolech a těžářském průmyslu, v zámečnictví, hrnčířství, obuvnickém průmyslu nebo se plaví s rybáři na lov ryb na otevřené moře. V Laosu a Vietnamu je velmi rozšířený textilní průmysl a zemědělství. Ve střední Asii jsou děti primárně zaměstnány v oblasti pěstování tabáku a bavlny. V jihovýchodní a jižní Asii jsou mladí najímáni jako domácí služebnictvo (portál ILAB, 2013). V Mongolsku se děti starají o dobytek nebo prodávají na tržištích. Na Srí Lance jsou běžné dětské práce na čajových plantážích. V posledních letech roste obchod s dětmi, sexuální vykořisťování a najímání do ozbrojených konfliktů typické pro ostrůvky Tichomoří nebo například Myanmar či Filipíny. Naopak byl zaznamenán úbytek dětské práce v manufaktuře (fotbalové míče v Pákistánu) a textilním průmyslu (Bangladéš). Např. v Thajsku jsou děti placeny za to, že se účastní zápasu ve velmi nebezpečné formě boxu jménem Muay Thai, při kterém nejsou nijak chráněny.

Všeobecně lze shrnout, že v Asii převažuje výskyt dětské práce ve venkovském prostředí, především v zemědělství v rámci rodinných farem a hospodářství. V Laosu je až 96% dětí soustředěno do oblasti pěstování plodin. Podobnou povahu práce má oblast výroby, kdy se ve většině jedná o práce v rodinných podnicích (Kambodža, Mongolsko a Indonésie) a jako taková je většinou neplacená. Zhruba 10% dětí dostane za svou práci zaplacené.

V roce 2013 země Asie a Tichomoří schválily legislativu nebo ratifikovaly standardy na ochranu dětí před nejhoršími formami dětské práce, úmluvu o minimálním věku, posílení boje proti obchodu s lidmi, některé země zavedly sociální programy, vytvořily seznamy zakázaných prací, posílily policejní stanice pro monitorování trestných činností a jiná preventivní opatření (portál ILAB, 2013).

1.2.2.2 Subsaharská Afrika

Afrika zůstává i nadále nejzaostalejším kontinentem, více než dvě třetiny nejzaostalejších států leží v této oblasti. Subsaharská Afrika je sužována bídou, hladem, zadlužeností a

politickou nestabilitou. V padesátých a šedesátých letech byla poznamenána dekolonizačním procesem, v sedmdesátých letech byla zastižena globální zemědělskou a potravinovou krizí, kdy situaci zhoršovaly probíhající válečné konflikty. Země Sahelu zachvátil hladomor. V osmdesátých letech byl vývoj ovlivněn cenovými skoky a ropnými šoky. Devadesátá léta byla ve znamení doznívající krize. Většina Afriky je odkázána na pomoc rozvinutých zemí formou specifických půjček, grantové či humanitární pomoci. Velkým problémem je šíření chorob, zejména HIV/AIDS, kdy 75% celosvětově nakažených se nachází v Subsaharské Africe. V této oblasti se nachází spousta nalezišť nerostného bohatství, což je hlavním zdrojem afrických příjmů ze zahraničního obchodu (Majerová, 2008).

Subsaharská Afrika je země s nejvyšším výskytem dětské práce. Ekonomicky aktivních dětí je tu téměř 84 milionů, což je 30% všech ekonomicky aktivních dětí ve věku 5- 17 let a 59 milionů dětí pracujících v rizikových povoláních (ILO, 2013). Kromě chudoby je za jednu z hlavních příčin považována choroba HIV/AIDS, která má značný vliv na zvyšování dětské práce. Rodiče, kteří onemocní touto chorobou, nemohou nadále dostát svým povinnostem a ty jsou tak převedeny na dítě. Většinou se pak musí starat nejen o své nemocné rodiče, ale také o sourozence. Situace se ještě zhorší, když se dítě stane sirotkem. Dospívající odchází do měst, k zemědělcům, farmářům, či jako sluhové do domácností. Existuje kauzalita mezi virem HIV/AIDS a nejhrošími formami dětské práce. Většina dětí, sirotků, končí na ulicích, kdy se zaplétají do kriminálních činností nebo do prostituce. V Zambii si v roce 2002 prostituci vydělávala téměř polovina sirotků (UCW, 2004).

Velká část dětí pracuje na plantážích, kde se pěstují komerční plodiny. Například v Ghaně, která je lídrem ve vývozu kakaa, pracuje na kakaových plantážích kolem 64 % dětí mladších 14 let. Dalšími plodinami jsou např. ananasy, banány, manga, kaučuk, palmový olej, kešu oříšky, rýže nebo bavlna (UNICEF, 2012). V Kongu jsou děti zapojeny do těžby minerálů, které jsou součástí mobilních telefonů. Podmínky, ve kterých zde děti pracují, jsou velmi nebezpečné (Rozvojovka, Člověk v tísní, 2012). V Tanzanii děti spolu se svými rodiči drtí kameny na šterk do stavebnictví. V Keni jsou děti součástí turismu, kdy přes den prodávají drobné předměty a v noci nabízejí sexuální služby (ILO, 2002).

Velkým problémem Afriky je obchodování s lidmi. V západní a střední Africe je to až 70% zemí. Odhaduje se, že každoročně je součástí obchodu 200 000 dětí. Obchoduje se s nimi za účelem práce na farmách nebo v domácích službách, mladé dívky jsou pak oběti komerčního sexuálního zneužití a prostituce. Hlavními dodavateli dětské práce jsou Ghana, Benin,

Nigérie, Mali, Burkina Faso, Togo. Africké země často posílají dívky do domácích služeb a zisky použijí na vzdělání chlapců (IOM, 2005). Dětská práce v Africe stagnuje a má tendenci stoupat.

V roce 2013 se subsaharské vlády snažily zlepšit právní a politický rámec týkající se dětské práce. Například Somálsko přijalo Úmluvu č. 182 o nejhroších formách dětské práce, Kamerun a Zimbabwe ratifikovaly Opční protokol OSN o zapojování dětí do ozbrojeného konfliktu a Uganda zakázala dětskou pornografii. Ačkoliv jsou tyto země na dobré cestě a jejich snaha o vytváření programů a opatření je veliká, stále je před nimi velký kus cesty (portál ILAB, 2013).

1.2.2.3 Latinská Amerika a Karibik

V posledních třiceti letech dochází ve střední a jižní Americe ke střídání prosperity, politické nestability a pomalého nebo negativního růstu většiny ekonomik. Země zažila dekolonizaci, cenové krize i ropné šoky. Existují veliké rozdíly mezi chudými a bohatými, je zde vysoká míra kriminality a korupce. Vývoz je jednostranně zaměřený a velký podíl na HDP má šedá ekonomika (Fňukal, Šebesta, rok neuveden).

V této oblasti se nachází přibližně 18 milionů ekonomicky aktivních dětí, téměř 10 milionů pracuje v nebezpečných podmínkách. Zemědělský sektor zaměstnává nejvíce dětí, následovaný domácími pracemi. V Brazílii, Kolumbii a Ekvádoru 20% dívek ve věku 10-14 let pracuje jako služebnictvo (ILO, 2002). Pro mnohé z dívek práce představuje rizika a ohrožení spojená s převládajícími kulturními a společenskými patriarchálními normami (portál ILO, rok neuveden). V některých oblastech Brazílie, Kolumbie a Haiti není umožněn přístup k základním nebo středním školám (portál ILAB, 2013).

Rostoucím problémem, stejně jako v Africe, je obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování. Brazílie, Kostarika, Dominikánská republika, Honduras, Jamajka a Mexiko jsou označovány za významnou oblast dětského sexuálního průmyslu. Děti se stávají obětmi nelegálních adopcí, vojenských konfliktů a také součástí organizovaných zločineckých skupin (CRS, 2013). S virem HIV/AIDS žije v této oblasti přes 55 000 dětí pod 15 let (UNICEF, 2008). Velmi rozšířený je obchod s drogami, především v Kolumbii, ale odhady dětí zapojených do tohoto obchodu jsou těžko dohledatelné.

V roce 2013 některé vlády rozšířily sociální programy ve prospěch pracujících dětí v rizikových oblastech, podporovaly vzdělání, upozorňovaly na sexuální vykořisťování a celkově prováděly osvětu v boji proti dětské práci. Ukázalo se, že 23 zemí z 29 nevyhodnotilo dopady těchto sociálních programů. Častým problémem tedy nemusí být nedostatek sociálních programů, ale také špatná koordinace mezi orgány na národní a regionální úrovni (portál, ILAB).

1.2.2.4 Blízký východ a Severní Afrika

V tomto regionu je pracujících dětí více jak 13 milionů, dětských pracovníků 9,2 miliony, v nebezpečném povolání více jak 5 milionů (ILO, 2013). Egypt a Tunisko přijali nové ústavy, které mají více chránit dětská práva, Maroko změnilo svou politiku s cílem rozšíření vzdělání pro uprchlíky a například palestinská samospráva zřídila výbor dětské práce. Nicméně, stále zde neexistují spolehlivá data, výzkumy a údaje o konkrétních formách dětské práce. Ekonomická a politická nestabilita včetně nedostatku příležitostí pro mladé zvyšuje riziko dětské práce, zejména v zemědělství, v nejhorších formách práce a v obchodu s lidmi. Ohroženou skupinou jsou především dívky, které jsou náchylnější ke komerčnímu sexuálnímu zneužívání skrze tradiční instituci manželství, které má však krátkého trvání. V Maroku tisíc dívek opouští domov a odchází za prací do větších měst, kde jsou zaměstnány jako služebnictvo. V Libanonu a Tunisku se dívky do domácností dostávají skrze obchod s lidmi. Děti v Iráku, na západním břehu Jordánu, v pásnu Gazy a v Jemenu jsou i nadále využívány jako dětské vojáky, oběti zatažené do válečného konfliktu. Pokračující konflikt v Sýrii způsobil, že více jak dva miliony Syřanů hledají útočiště v sousedních zemích, včetně Jordánska, Iráku a Libanonu. Spoustu dětí se tak stalo obětmi vykořisťování a byly nuceny pracovat v neformálním zemědělském sektoru. Nedostatek aktuálních dat zabraňuje vládám dostatečně zmapovat a eliminovat tento problém. (ILAB, 2013).

1.2.2.5 Vyspělé země a dětská práce

Fenomén dětské práce není problémem pouze rozvojových zemí. Pravdou je, že její převážná většina se vyskytuje právě v chudých oblastech, ale její výskyt ve vyspělých zemích také není výjimkou. Čísla dětských pracovníků jsou menší, ovšem práce, kterou děti vykonávají, se řadí mezi nejhorší formy práce. Nejrozšířenější je výskyt v zemědělství a komerční sexuální zneužívání. Průzkumy z 90. let (Kane, 1998) hovoří o více než 400 dětech v Calgary využitých k prostituci a o 3 000 dětech v Montrealu v Kanadě. Jiný průzkum (Cecchetti, 1998) hovoří o 3000 dětských prostitutkách v Athénách. (ILO, 2004). Dorman (2001) ve své studii

uvádí, že v roce 1996 v USA ilegálně pracovalo 550 dětí v továrně na oblečení. Nicméně čísla pracujících dětí, které tajně zaměstnávají jejich rodiče, jsou vyšší. 122 500 dětí ve věku 5-14 je zapojeno do rodinných podniků, zejména do textilní výroby. V Portugalsku ve stejném období ilegálně podle odhadů ILO pracovalo až 40 000 dětí. Nezávislí výzkumníci hovoří až o 200 000 dětí, které se podílely především na práci v textilním, oděvním a obuvnickém průmyslu. Značně zastoupena je také oblast zemědělství, avšak výroba je v této zemi stěžejní. Obdobná čísla lze nalézt také ve Španělsku. V Itálii podle průzkumu pracovalo na začátku tisíciletí 400 000 dětí ve věku 11-14 let v restauracích a kavárnách, kolem 10% pak ve stavebnictví. A to i přesto, že tyto aktivity jsou nezákonné. Mnoho z pracujících dětí se nachází na severu Itálie mezi přistěhovalci z Asie. Nejvíce rizikové skupiny dětí bývají přistěhovalci, děti ulice a etnické skupiny. Stávají se nejčastějšími oběťmi organizovaného zločinu, obchodování s lidmi, kdy jsou prodávány za účelem prostituce (Dorman, 2001).

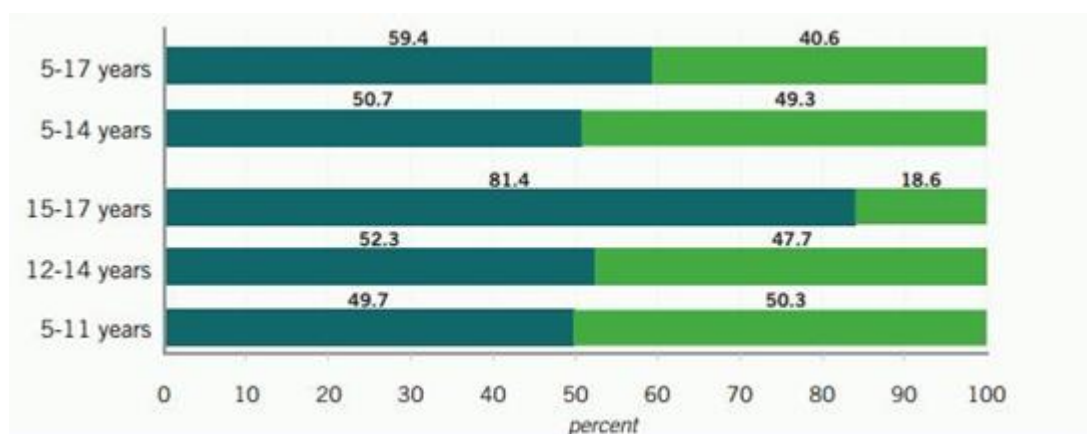
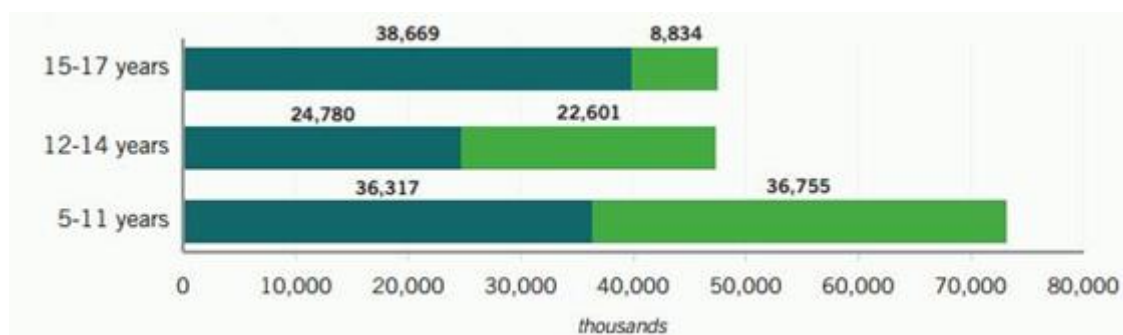
1.2.3 Dělení podle pohlaví a věku

Pohlaví je určujícím faktorem pro to, jakou práci dítě vykonává. Dívky začínají pracovat v dřívějším věku oproti chlapcům. Zejména ve venkovských oblastech, kde se vyskytuje nejvíce pracujících dětí. Dívky jsou více zapojeny do domácích prací než chlapci. Takové rozdělení je spjato s tradiční genderovou rolí, kdy je mnohým dívkám odepřeno právo na vzdělání, anebo musí nést tzv. trojí břemeno domácích prací, vzdělání a navíc práce mimo domov, i neplacená. Například v Dominikánské republice se od dívek očekává, že se postarají o své sourozence, a navíc zajistí veškeré domácí úkoly. V Egyptě se rodiče domnívají, že vzdělání není dostatečně dobrá investice pro dívku, protože se brzy vdá a odejde z domu. V Asii matky posílají své dcery sloužit do domácností, jakožto dobrá příprava na manželství (portál UNICEF).

Dobří zaměstnavatelé mohou nabídnout cestu ke vzdělání a příležitost vydělat si na živobytí. V horších případech často dochází k vykořisťování a zneužívání. Počet pracujících dívek je často podceňován statistickými měřeními, která tuto práci nezapočítávají do ekonomických aktivit. Jedná se o skrytá povolání a neviditelné práce (ILO, 2006). Přitom tyto mladé ženy také vytvářejí hodnoty a kromě porušování jejich práv, sexuálních útoků apod. zůstane jejich ekonomická účast bez povšimnutí. Nejvíce se jedná o extrémní formy dětské práce jako otroctví, obchodování s dětmi, nucená práce, najímaná děti do ozbrojených konfliktů, nabízení dětí k prostituci, pornografie, zapojení do obchodu s drogami apod. (ILO, 2013)

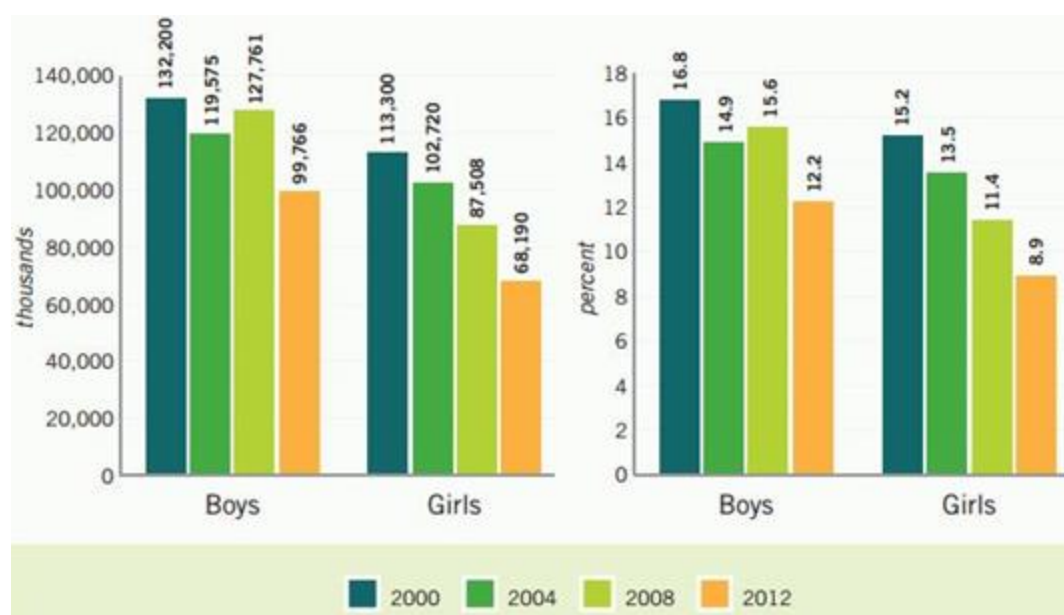
Avšak podle oficiálních statistik jsou chlapci více zaměstnáváni nežli dívky. V předchozí tabulce v roce 2012 to bylo 148 milionů oproti 116 milionům (ILO, 2013). Rozdíl mezi chlapci, kterých je kolem 60%, a dívkami v zastoupení 40% se zvětšuje ve starším věku (mezi 15-17 lety) v nejhorsích formách dětské práce. Zastoupení chlapců a dívek je zde 2:1. Děti ve věku 5-11 tvoří největší podíl dětských pracovníků, je jich 44%, což je 73 milionů. Zároveň je tahle věková skupina dětských pracovníků nejcitlivější. V tomto věku je nejvíce ohrožen jejich mravní vývoj, zdraví a vzniká vysoké riziko zneužívání. Poměr dívek a chlapců je zde zastoupen stejně. V nebezpečných pracích tato věková skupina figuruje 22%, což tvoří 18,5 milionů dětí. Dívek pracujících v nebezpečných pracích podle odhadu působí o 8% více než chlapců, tj. 58%. Kategorie dětských pracovníků ve věkové skupině 12-14 let tvoří 28% (47 milionů). Je tedy zřejmé, že se zvyšujícím věkem rostou rozdíly mezi chlapci a dívkami. Chlapci tvoří 52%, dívky 48%. Převaha dívek s 56% oproti 44% u chlapců se projevuje v nebezpečných pracích. V celkových procentech tato věková skupina tvoří nebezpečnou práci 23%. Děti ve věku 15-17 let tvoří dětskou práci procentuálně stejně jako kategorie 12-14 let, tedy 28%, v absolutních číslech 47 milionů. Tady začínáme pozorovat velké rozdíly mezi pohlavími. Chlapci tvoří 81% všech dětských pracovníků, čímž převyšují dívky o téměř 30 milionů. V číslech nebezpečných prací tvoří skupina 85%. Konkrétně chlapci čítají na 81% (ILO, 2013). Chlapci jsou ekonomicky aktivnější v zemích Latinské Ameriky jako je Bolívie nebo Kolumbie. Jsou více soustředěni ve výrobě, obchodě, restauracích, hotelích, dopravě apod., zatímco dívky jsou soustřeďovány více v afrických zemích v sektoru zemědělství a služeb (The World Bank, 2005).

Graf 2: Počty pracujících dětí podle pohlaví a věku (2012)

Pramen: ILO, 2013

Graf 3: Trendy v dětské práci podle pohlaví, věk 5 – 17 (2000-2012)

Vlevo: Počet pracujících dětí podle pohlaví, věk 5-17 let (2000-2012)

Vpravo: Výskyt dětské práce podle pohlaví, věk 5-17 let (2000-2012)

Pramen: ILO, 2013

1.3 Hlavní sektory výskytu dětské práce

Práci rozlišujeme podle sektoru, ve kterém je vykonávána, a to na formální a neformální. Neformální sektor je část ekonomiky, kde jsou zahrnuty výdělečné činnosti vytvořené většinou chudším obyvatelstvem. Zahrnuje nízkopříjmové aktivity (např. sběr odpadků, čištění bot, apod.) i produktivnější podniky s několika zaměstnanci (hornictví, drobný rybolov, zemědělské a obchodní aktivity (ILO, 2004). Neformální ekonomika tvoří jednu polovinu až dvě třetiny celkové pracovní síly (ILO, 2012). Ve formálním sektoru ekonomiky rozvojových zemí působí poměrně málo lidí. Většina lidí je odkázána na práci v neformálním sektoru ve venkovských oblastech, kde je větší nejistota a nižší příjem. Právě děti mají tendenci soustředit se v neformálním sektoru. Mohou zde působit i přes zákony takovou činnost zakazující, dostávat plat v podobě jídla či místa na spaní a v případě zranění či úrazu se jim jen těžko může dostat pomoci či odškodnění, protože chybí pracovní pojištění. Stručně řečeno, v neformálním sektoru nejsou kladena žádná oficiální omezení pro plnění nutných podmínek, což může být výhodné pro zaměstnavatele, ovšem ne tak pro „zaměstnance“ (ILO, 2004).

1.3.1 Dětská práce v městském prostředí

Výskyt dětské práce je ve velkých i malých městech díky migraci obyvatel z venkovských oblastí právě do těch městských. Následkem těchto pohybů lidí je nedostatek pracovních míst pro všechny. Jedním z velkých problémů může tedy být městská chudoba, nezdravý život ve slumech a práce v chudinských čtvrtích. Do této kategorie se řadí práce, kdy jsou děti zaměstnávány jako služebnictvo v domácnostech, v restauracích, hotelech, obchodech, nebo malých dílnách. Vypomáhají svým rodinám, v případě dívek je možná péče o členy domácnosti, kteří to potřebují (děti, starší členové). Takovou prací šetří svým rodičům čas a ti se mohou naplno zapojit do vydělávání peněz z domova či mimo něj. Děti pracují také mimo bydliště, kde jsou často prodejci drobného sortimentu zboží, čistí boty, zapojují se do cestovního ruchu. Někteří z nich obstarávají prodejné předměty na skládkách nebo pracují ve stavebnictví. Mnoho z nich žije na ulicích. Zisky mohou mít pro sebe, v případě nutnosti je odevzdávají rodině (ILO, 2004).

Prostředí, ve kterém se nachází, není pro jejich zdraví a jejich vývoj příznivé. Musí čelit mnoha nebezpečím, jako je frekventovaná doprava, výfukové plyny, nejistota, obtěžování a násilí. Práce na ulici je v mnohých případech spojována se sociálním vyloučením, především etnických skupin (ILO, 2002).

Mnoho dětí vyrůstajících na ulici se ani v dospělosti nedokáže vymanit z podobného života. Je to jejich domov, společnost, zdroj příjmů a jejich identity (Street Invest, 2014). UNESCO v rámci svého Programu pro vzdělávání dětí v nouzi pomáhá právě dětem ulice. Odhaduje se, že na ulicích žije kolem 150 milionů dětí (portál UNESCO, nedatováno).

1.3.2 Dětská práce v zemědělství

Více dětí pracuje na venkově než ve městech. Zemědělství je vůbec nejrozšířenější oblastí, kde děti pracují. Nejčastější činnosti, které děti vykonávají, zahrnuje práce na polích a farmách, starání se o zvířata a hospodářství. Některé děti pracují u svých rodin, jiné odcházejí do cizích hospodářství a pracují pro svého zaměstnavatele, vlastníka půdy. Je nutné rozlišovat práci jako svěřenou povinnost a nucenou práci. Mnoho dětí ve venkovském prostředí se svou rodinou vyrůstá a dochází tak k mezigeneračnímu přenosu dovedností spojené s obhospodařováním půdy. V tomto případě je to pozitivní faktor jak rozvoje, tak zajištění jídla pro dítě. A za dětskou práci takové činnosti označit nelze. Druhým případem je nucená práce, která zasahuje do školních povinností, a navíc ohrožuje zdraví dítěte (portál ILO, rok neuveden). Děje se tak u zaměstnavatelů, kteří v mnoha případech nedodržují předpisy a

práce tak není většinou ani legální, ani prospěšná pro dítě (ILO, 2004). Vypořádat se s dětskou prací v oblasti zemědělství je těžké. Regulace je mnohem slabší než v ostatních sektorech vzhledem k tomu, že je tato oblast tak rozšířená a v mnoha případech „neviditelná“.

Děti jsou zapojeny také do komerčních plantáží, kde je pěstována káva, ovoce, květiny nebo cukrová třtina (Salazar and Glasinovich, 1998). V Ekvádoru děti pracují na banánových plantážích, lískové ořechy v Turecku sklízí kurdské děti a v Zambii je hlavní vývozní plodinou tabák (portál Rozvojovka.cz, 2012). V Egyptě jsou děti uplatněny na bavlníkových plantážích (Parekh, 2001). Odhaduje se, že v roce 2004 bylo v Tádžikistánu téměř 40% bavlny sklizeno dětmi. Děti přichází do kontaktu s ostrými nástroji (mačetami), nebezpečnými stroji (traktory), hrozí např. uštknutí hada nebo zranění ostatními zvířaty. Dále je dítě vystaveno extrémním podmínkám životního prostředí a nebezpečným agrochemikáliím včetně pesticidů a anorganických hnojiv (portál ILO, 2012).

Další oblastí, která však nemá informace o výskytu dětské práce, je rybolov a akvakultura. Rybolov je spíše v neformálním sektoru a v menších rybolovech, zahrnujících zpracování ryb, následný prodej a odbyt. Drobní rybáři zajišťují více než 90% ze 120 milionů živobytí odvozených přímo či nepřímo z rybolovu. Podporují tak 500 milionů lidí, tedy 8% celosvětové populace. Dětské pracovníci jsou uplatněni na palubě, na břehu i na pevnině, kde nosí a suší ryby a v poslední fázi v továrnách na zpracování ryb. Samozřejmě, že i v této oblasti existují rizika spojená s touto prací. Dlouhá pracovní doba, špatné počasí, extrémní teploty, čas strávený daleko od domova, nízká úroveň hygieny a omezení pravidelné docházky do školy (portál ILO, 2012).

1.3.3 Děti ve výrobě

V rozvojových zemích většina dětí pracuje ve výrobních podnicích. Tyto podniky stojí za výrobou široké škály zboží, přes oblečení, hračky, zápalky, fotbalové míče apod. Podniky mohou samozřejmě vyrábět větší kusy zboží, ale většinou se jedná o poměrně malé a pracné kousky, na které stroje nestačí, tudíž se musí provádět ručně. Děti svou práci mohou vykonávat v interiéru pod přísným dohledem nebo také doma s celou svou rodinou. Mohou se podílet na výrobě jednoduchých předmětů, nebo např. na výrobě celých kobereců, které byly smluvně dohodnuty na základě zadaných úkolů (ILO, 2004).

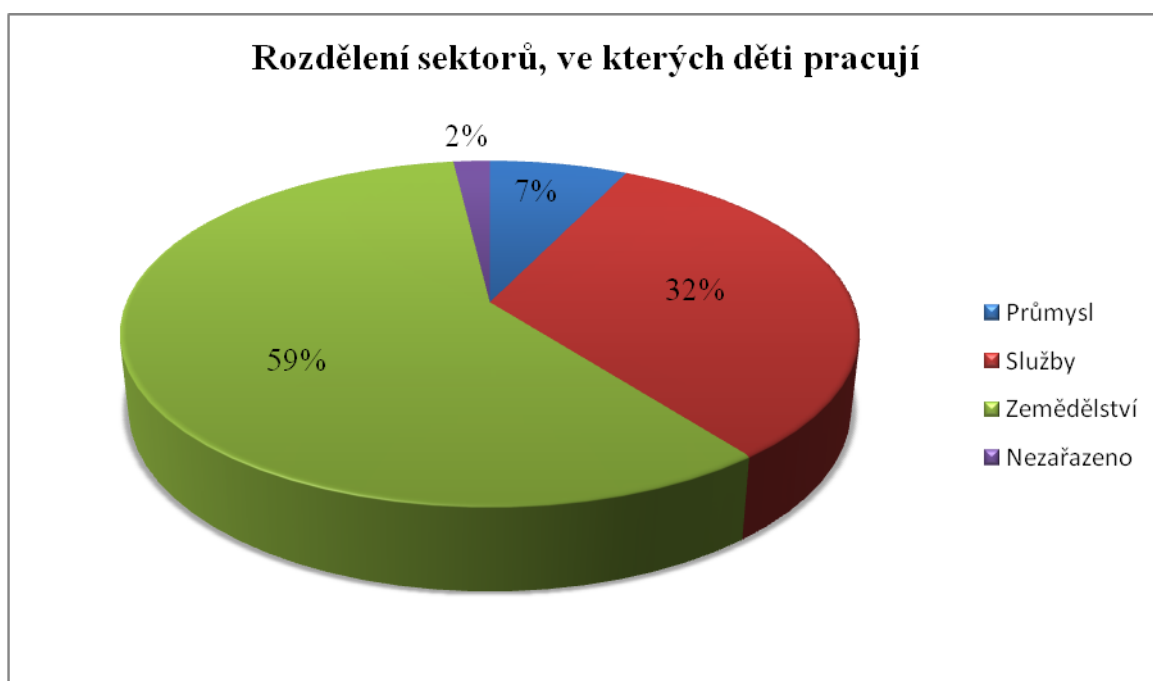
Především v Asii je běžný trend, kdy tyto výrobní podniky jsou velmi malé a působí jako subdodavatelé do větších společností. Tyto subdodavatelské podniky jsou většinou v neformálním sektoru, neregistrované a mají krátkou životnost. Od toho se odvíjí pracovní

podmínky, kde mimo jiné pracovní doba trvá déle než 12 hodin. Koželužský průmysl a další části výroby v oblasti textilu, oděvů a obuvi se nacházejí v mnoha zemích, včetně Kolumbie, Bangladéše a Egypta. V Indii děti tkají koberce na tkalcovském stavu v izolovaných nebo skrytých přístřešcích. V Pákistánu za podobných podmínek děti šijí fotbalové míče z kůže. Při práci doma nejsou pod dohledem pracovních odborů a zneužívání je často i v zemích, kde je najímání dětí zakázáno úplně (ILO, 2004).

Indie je zemí, kde je dětská práce velmi rozšířená. Odhad z roku 2001 hovoří o 12 milionech dětech. Nejlukrativnějších odvětvím na levnou pracovní sílu jsou exportní odvětví, především pak klenoty, bižuterie a oděvní průmysl. Pro investory je lákavá levná, flexibilní a poslušná pracovní síla v neformálním sektoru.

Všeobecně je dětská práce soustředěna především v zemědělství, kde se vyskytuje 58,6 %. Zatímco téměř jedna třetina pracujících dětí je v sektoru služeb – 32,3%, průmysl tvoří pouze 7,2 %. V absolutním vyjádření mají chlapci ve všech oblastech převahu: zemědělství (60,7 % chlapci oproti 39,3 % dívek), průmysl (69 % oproti 31 %) a služby (55,4 % oproti 44,6 %). Podle nových odhadů roku 2012 pracovalo 11,5 milionu dětí v domácnostech (4 miliony chlapců a 7,5 milionu u dívek (ILO, 2013).

Graf 4: Sektory, ve kterých děti pracují (údaje za rok 2012)

Pramen: ILO (2013), upraveno autorem

1.4 Nejhorší formy dětské práce

Podle Úmluvy o nejhorších formách dětské práce, č. 182 z roku 1999 přijaté v Ženevě, dětská práce zahrnuje:

- a) všechny formy otroctví nebo praktiky jemu podobné, jako je prodej a obchodování s dětmi, dluhové otroctví a nevolnictví, nucené nebo povinné práce, včetně nuceného nebo povinného náboru dětí za účelem účasti v ozbrojených konfliktech;
- b) využití, obstarávání nebo nabízení dítěte k prostituci, k produkci pornografie nebo pro pornografické výkony;
- c) využití, obstarávání nebo nabízení dítěte k nezákonné činnosti, především pro výrobu a obchodování s drogami;
- d) práce, která může svou povahou nebo okolnostmi, za kterých je vykonávána vést k poškození zdraví, bezpečnosti nebo morálky dětí.

Dalším rozdělením dětské práce jsou následující dvě kategorie:

- na bezpodmínečně nejhorší práce, které jsou často nepřipustné a nelegální i pro dospělé, natož pro děti. Zahrnují již výše zmíněné formy otroctví, pornografie a další nezákonné činnosti Podle Úmluvy č. 182 by měly být tyto formy zakázány pro děti mladší 18 let.
- na nebezpečnou práci, která je stanovena národními zákony (Worst Forms of Child Labour Convention No. 182, 1999)

Nebezpečná práce je taková:

- která dítě vystavuje fyzickému, psychickému či sexuálnímu zneužívání;
- kdy dítě vykonává práci pod vodou, v podzemí, v nebezpečných výškách, stísněných prostorách;
- která vyžaduje manipulaci s nebezpečnými stroji, zařízeními a nástroji, nebo jejíž součástí je ruční manipulace nebo přeprava těžkých břemen;
- která se odehrává v nezdravém prostředí, kde mohou být děti vystaveny nebezpečným látkám, procesům, teplotám, hladinám hluku, vibracím, které mohou mít neblahý vliv na jejich zdraví a poškodit je;
- která je vykonávána za obzvláště těžkých podmínek, trvající dlouhé hodiny, vykonávána v noci nebo práce, kdy dítěti není bezdůvodně umožněno vrátit se domů (Child Labour Recommendation No. 190, 1999).

Problém nejhorších forem dětské práce řeší Mezinárodní organizace práce prostřednictvím Úmluvy č. 182 o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce (Worst Forms of Child Labour Convention No. 182). Tato úmluva byla ratifikována 179 zeměmi, čímž se zavázaly k provedení okamžitých a účinných opatření, vedoucích k zákazu a odstranění nejhorších forem dětské práce pro všechny osoby mladší 18 let. Česká republika není výjimkou a tuto úmluvu přijala v červnu 2011.

(Existuje celkem 85 milionů dětí ve věku 5-17 let a 38 milionů dětí ve věku 5-14 let, vykonávající nebezpečnou práci. Nebezpečná práce tvoří polovinu (51%) dětské práce ve věkové kategorii 5-17 let a třetinu ve věkové skupině 5-14 let.

1.4.1 Nucená a otrocká práce

Tento druh práce je definován jako práce vykonávaná dětmi pod nátlakem třetí strany, kromě rodičů. Tento nátlak může být vyvíjen přímo na dítě, nebo prostřednictvím rodiče dítěte, kdy se dítě v důsledku nucených prací svých rodičů musí podílet na práci. Je to tedy přímý důsledek nucené práce, tudíž i dítě je pak považováno za nuceného pracovníka. Nátlak na přijetí určité práce, či dělání úkolů, které nebyly součástí dohody v době přijetí nebo zabránění obchodu s dětmi prostřednictvím nucených prací (ILO, 2012).

Nucená nebo povinná práce je každá práce, která je vymáhána jakoukoliv osobou pod pohrůžkou trestu a ke které se dotyčná osoba sama dobrovolně nenabídla. Nucená práce může zahrnovat např. sexuální služby (Forced Labour Convention, No. 29, 1930 - Úmluva č. 29 o nucené nebo povinné práci).

Nucená, nesvobodně vykonávaná práce dětí může mít podobu dělníků a otroků v zemědělství, obchodu s drogami, komerční sexuální zneužívání, dětských vojáků apod. Zvláštní formou je pak dluhové otroctví, kdy jsou především děti z chudých zemědělských rodin bez půdy ve složitých životních podmínkách, najímání vlastníky pozemky, nebo lichváři, aby vyrovnaly dluhy svých rodičů. Podmínky, ve kterých se děti ocitají, jsou mnohdy velmi nebezpečné, nepřijatelné a zbavují je možnost na vzdělání (ILO, 2004).

Důvodů, proč se dítě v takovéto práci ocitne, je mnoho. Může se do otrocké rodiny narodit a je nuceno pracovat pro zaměstnavatele jako jeho rodiče, nebo je posláno svým předchozím zaměstnavatelem k jinému, a to bez jeho souhlasu nebo souhlasu rodičů, kde jsou podmínky mnohem horší. Existuje také možnost, kdy rodiče byli zaměstnavatelem oklamáni, forma nábora byla nátlaková, nebo jejich dítě mohlo být uneseno (ILO, 2012).

Podle odhadů ILO bylo v roce 2012 přibližně 5,5 milionů dětí mladších 17 let, které jsou nějakou formou nuceny nedobrovolně do práce. To je celých 26% z celkových 20,9 milionů obětí nucených do práce (ILO, 2012).

Největší výskyt všech nucených pracovníků (všeobecně, nejen dětí) je v Asii a Pacifiku, přibližně 11,5 milionů, což je 56% z celkového počtu. Druhý nejvyšší počet se nachází v Africe se svými 3,7 miliony (18%) a následuje oblast Latinské Ameriky a Karibiku, kde je 1,8 milionů obětí, což je 9%. Výjimkou nejsou ani vyspělé země. Evropská unie čítá 1,5 milionů obětí nucené práce (7%), odhady v regionech střední, jihovýchodní a východní Evropy (mimo EU) jsou 1,6 milionů (7%) a na Blízkém Východě je to 600 000 obětí, tedy 3% (ILO, 2012).

1.4.2 Práce v domácnostech

I když se na první pohled zdá, že je práce v domácnosti relativně méně nebezpečná než ostatní, není tomu tak. Její zrádnost spočívá v tom, že je neviditelná, těžko regulovatelná a je velmi složité ji odhalit (ILO, 2004). Děti, převážně dívky mohou být zapojeny do práce ve svém vlastním domově, kde zastávají veškeré práce kolem domu a pečují o členy rodiny, anebo jsou poslány k příbuzným či bohatším rodinám ve městech. Děti jsou vystaveny dlouhým hodinám práce, nedostatku spánku, nedostatečné stravě, jsou odděleny od své rodiny a není jim umožněno navštěvovat školu. V horších případech se stávají oběťmi fyzického či psychického násilí nebo sexuálního vykořisťování ze strany domácích. Nejčastější příčinou je jako ve většině případů chudoba, tradiční postavení ženy, diskriminace, ztráta rodičů či například dluhové otroctví (portál End Child Labor, rok neuveden).

Příklad Latinské Ameriky poukazuje na paradox sociálního kontextu. I přesto, že dívky studují více než chlapci a chtějí vstoupit na trh práce, je jim přiřazena role neplacené hospodyně ve vlastním domově nebo domácnosti jiných. Jsou nuceny zastávat svou tradiční roli už od dětství (UNICEF, 2009).

Podle odhadů ILO je na celém světě zapojeno až 15,5 milionů dětí do prací v domácnostech a více než 70% tvoří dívky. Tenhle druh práce je často spojen s obchodováním s lidmi a otroctvím. V Nepálu jsou dcery z chudších rodin prodány nebo se stávají prostředkem ke splacení dluhu bohatším rodinám. V Nigérii se s dívkami obchoduje jako se sexuálními otrokyněmi (portál Stop The Child Labour, 2013).

1.4.3 Obchodování s dětmi

Podle Palermského protokolu je za obchodování s lidmi považováno najímání, přeprava, přechovávání nebo najímání osob, a to prostřednictvím nátlaku, únosu, podvodu nebo zneužití síly a zranitelnosti za účelem vykořisťování. Za vykořisťování je považováno sexuální zneužívání, nucená práce, otrocké praktiky, distribuce drog najímání do ozbrojených konfliktů apod. Zde je viditelná souvislost s nucenou prací popsanou v předchozí kapitole s tím rozdílem, že v obchodování s dětmi svou významnou roli hraje pohyb. Doposud nebyl proveden žádný pokus odhadnout, jaké číslo figuruje v obchodě s lidmi za účelem podeje jejich orgánů, přijetí nebo transplantace orgánů nebo prodej dětí za účelem nuceného manželství. (ILO, 2012).

Mezinárodní obchod je velmi dobře organizovaný zločin. Do obchodu s dětmi jsou zapojeni celníci a úředníci, kapitáni mezinárodních lodí, řidiči autobusů a další zprostředkovatelé. Finančně se jedná o velmi výnosnou činnost. Podle odhadů organizace Europol roční zisk z prodeje dětí dosahuje až 12 miliard dolarů (portál UNICEF, 2014).

Velkým problémem je zapojení dětí do obchodování za účelem prostituce. Sexuální zneužívání dětí v oblasti prostituce vzrůstá a organizované sítě děti nakupují a dál prodávají do zahraničí. Např. v Thajsku a některých jiných zemích je obchod s dívkami na vzestupu. Obchodování se netýká jen sexuálního zneužívání, ale uskutečňuje se také v rámci nelegálních adopcí. Důvodů a způsobů, proč se dítě do takového obchodu dostane, je spousta. Jeden z nich je prodej. Vlastní rodiče nemají dostatek prostředků na jejich obživu, a tak v domnění, že se dítě bude mít líp někde jinde, jej prodají vzdáleným příbuzným ve městech. Nedostatečná kontrola hranic tento mezinárodní obchod jen usnadňuje. Jako jedním z opatření je lepší informovanost, podpora preventivních programů apod. (Antošová, 2006).

Obchodování může probíhat v rámci země, ale také napříč kontinenty. Obchod je hnán poptávkou po levné pracovní síle, která je poslušná a žádaná v různých sektorech mezi zaměstnavateli, kteří nabízejí nepřijatelné podmínky. Ty jsou nebezpečné pro zdraví a vývoj dítěte. I když přesná data neexistují, ILO v roce 2005 odhadovalo, že do obchodování bylo zapojeno 980 000 až 1 225 000 dětí, chlapců i dívek. ILO ve svém Mezinárodním programu práce (IPEC) spolupracuje s vládami, nevládními organizacemi v boji proti tomuto obchodování (portál ILO, 2014).

1.4.4 Děti v ozbrojených konfliktech

V opčním protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů (The Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict) přijatém v roce 2000 se státy zavazují k tomu, že nebudou rekrutovat mládež do 18 let do ozbrojených sil a využívat je v ozbrojených akcích. Podle Římského statutu Mezinárodního trestního soudu je využívání dětí v ozbrojených konfliktech válečný zločin, který je třeba individuálně trestně stíhat (portál ILO, 2014).

Za dětského vojáka je považováno dítě mladší 18 let zapojené do ozbrojené síly nebo skupiny (portál UNICEF). Dětským vojákem ovšem není jen člen ozbrojené skupiny, který se aktivně účastní nepřátelských akcí. Ozbrojené skupiny přijímají děti na různé druhy práce jako např. kuchař, nosič, špion, posel, strážce, sexuální otrokyně, „detektor“, sebevražedný atentátník (portál Child Soldiers International, 2007). Dívky tvoří až 40% a jsou využity na sexuální potěšení vojáků (portál War Child, datum neuvedeno).

Nejčastěji se dětskými vojáky stávají děti s nepříznivým sociálním zázemím, separované od svých rodin. K náborem dochází různými formami. Mohou jimi být únosy, odvezení dětí násilím nebo pod pohrůzkou násilí, „dobrovolné“ vstupy do armády jako reakce na bezvýchodnou životní situaci nebo snaha ochránit rodinu před násilím a bezprávím. Děti mohou být prodány svými rodiči, nebo být rekrutováni jako sirotci z ulice, kteří nemají na výběr (Antošová, 2006).

Nábory jsou pečlivě plánované procesy, kdy jsou děti uneseny a mučeny. Často se zaměřují na zranitelná místa jako školy, kostely, stadiony, uprchlické tábory. Kritériem je tělesná kondice, výška, váha. Mučení, týrání a další násilnosti nejsou při takovém náboru výjimkou (UNICEF, 2001).

V některých případech mohou být motivováni náboženskou vírou nebo etnickou skupinou. Do armády je mohou lákat jejich příbuzní nebo známí, lákává je vidina lepší situace nebo boj za nezávislost. Nejčastěji však bývají zapojeni násilně. Zapojení do takového konfliktu sebou přináší nutnost ovládat důmyslné zbraně a to ve velmi mladém věku a s minimálním výcvikem. Mohou být nuceni páchat nesmírné krutosti, často pod vlivem drog pro překonání zábran, aby se naučily zabíjet (ILO, 2004).

Děti jsou najímány, protože jsou lépe zvládnutelné, poslušné a snadněji manipulovatelné než dospělí. Nedokáží plně vnímat realitu, jsou si méně vědomi nebezpečí a je pro ně obtížnější pochopit rozdíl mezi „nepřítomností“ a „smrtí“. V kombinaci s chudobou, nedostatečným

přístupem ke vzdělání, diskriminací a zranitelností se děti stávají snadnějším terčem pro nábor do ozbrojených skupin. Navíc jsou levnější variantou, protože investice na výcvik a výzbroj po děti jsou nižší než u dospělých. Při konání občanských válek, které bývají dlouhé a čítají těžké ztráty, jsou děti náhradní silou za mrtvé dospělé. V současné době je na světě 250 000 až 300 000 dětských vojáků. Jejich nábor začíná ve věku 10 let (portál Humanium, 2011).

I přesto, že se tato forma nejhorší dětské práce nevyskytuje ve světě ve velkých číslech, stále existuje a její psychické dopady jsou opravdu nesmírné (ILO, 2002). Traumata prožita v ozbrojených konfliktech mají vážné dopady na psychický a morální vývoj, které si děti nesou několik let. Mezi nimi jsou například psychická traumata, zranění, podvýživa, spousty sirotků a dětí žijících na ulicích, rozdělené rodiny (portál Rozvojovka.cz, rok neuveden). Kromě zranění, na která mnohdy nestačí lékařská péče, se musejí vyrovnávat se ztrátou blízkých, traumaty ze zabíjení v boji nebo ze sexuálního zneužívání. Zapojení zpátky do společnosti je obtížné a v řadě případů se nepodaří. Např. ve Rwandě přišlo bezprostředně po konfliktu (genocida v roce 1994) 80% dětí o členy rodiny a třetina se stala svědky zabíjení. Hlavním způsobem návratu je pak zapojení do školy, protože jediné co děti umějí, je bojovat (Antošová, 2006).

Největší počet dětských vojáků má Afrika. Vojáci jsou zapojeni do konfliktu např. ve Středoafričské republice, Čadu, Demokratické republice Kongo, Somálsku, Súdánu. Celkový počet zemí s výskytem dětským vojáků je odhadován na třicet (portál War Child, rok neuveden).

1.4.5 Komerční sexuální zneužívání dětí

Pojmem sexuální zneužívání se rozumí skutečné zneužití, nebo pokus o zneužití zranitelného nebo slabšího postavení, či zneužití důvěry pro sexuální účely, zahrnující, ale nelimitující peněžní profit, nebo sociální či politické sexuální vykořisťování (UN Secretary-General's Bulletin on protection from sexual exploitation and abuse (PSEA), 2003).

Sexuální vykořisťování dětí dospělými, za které dostane dotyčný, popřípadě třetí strana zapláceno. Platbou mohou být peníze, ale také naturálie. Podle ILO je komerční sexuální zneužívání dětí odporné porušování lidských práv a forma vykořisťování, která má velmi blízko k otroctví a nuceným pracím

Za sexuální zneužití je považováno:

- využití chlapců a dívek v sexuálních aktivitách (běžně známé jako dětská prostituce), která je odměněna hotovostí či naturáliemi;
- obchodování s chlapci a dívkami za účelem sexu;
- sexuální turistika;
- výroba, propagace a distribuce dětské pornografie;
- využívání dětí v sexuálních veřejných či soukromých show (portál, ILO, 2014).

Děti se do této činnosti zapojují většinou nedobrovolně, kdy jsou za dramatických okolností přinuceny prostřednictvím nátlaku dospělých, mnohdy zdrogovány, poté uneseny. Mnoho dětí je k takové práci dotlačeno okolnostmi, jako je nedostatek vzdělání, kulturní povinnost, kdy se musí postarat o rodiče nebo sourozence a prostituce je pro ně výhodnou ekonomickou příležitostí (ILO, 2002).

Činnosti, které se týkají sexuálního vykořisťování, nejsou omezeny pouze na dívky. Na vzestupu je poptávka po chlapcích, kteří jsou atraktivním lákadlem pro movité turisty, kteří se opakovaně vrací do turistických destinací. Následky sexuálního zneužívání s sebou nesou mnoho rizik. Jedním z nejzávažnějších je přenosná infekce HIV a další nemoci. Dívky ve velmi mladém věku otěhotní a většinou jsou odkázány na svou vlastní pomoc, takže vyhlídky do budoucna nejsou příznivé. Dalšími důsledky mohou opakované potraty, neplodnost, úmrtí. Mnohdy se děti setkávají s hrubým chováním, což má za následek psychické problémy a traumata (ILO, 2004).

Sexuální turistika je velmi rozšířená v Thajsku, na Srí Lance a dalších asijských zemích, výjimkou není Pákistán, Gambie, Jamajka (ILO, 2002). V Indii jsou známy případy, kdy jsou jako sexuální oběti využity děti v sirotčincích, školách a dalších zařízeních. Je těžké tuto problematiku odhalit, protože mnohdy se odehrává v domovech a obětem chybí odvaha promluvit (Human Rights Watch, 2013).

Podle odhadů ILO je na světě 960 000 dětských obětí sexuálního zneužití v roce 2012 (ILO, 2013). V roce 1996 byla na Světovém kongresu vydána Stockholmská deklarace, která státy zavazuje k řešení tohoto problému. ILO bojuje prostřednictvím Konvence č. 182 (ILO, 2006). OSN řeší tuto problematiku prostřednictvím Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii (Optional Protocol to 40 the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography, 2000).

1.4.6 Děti zapojené do ilegálních činností

Do takovýchto aktivit lze zařadit například nákup kradeného zboží, krádeže v obchodech, loupežná přepadení, únosy, krádeže aut, vloupání. Děti ulice, uprchlíci nebo děti na pokraji chudoby bývají často využívány k organizovanému žebrání. Mnohdy tyto děti bývají záměrně znetvořeny, což má více zapůsobit na kolemjdoucí (portál End Child Labor, 2014).

Nejčastější nezákonnou činností je výroba a prodej drog. Podle Úmluvy ILO č. 182 nebezpečí a rizika, kterým děti musí čelit, mohou poškodit fyzicky a psychicky jejich zdraví. Kromě toho, že často bývají sami na drogách závislí, dostávají se do prostředí drogového podsvětí, světa nelegálních aktivit a kriminality. Stávají se neoddělitelnou součástí situací plných strachu, napětí, podezírání, obtěžování a vykořisťování drogovými dealery a okolí. Mezi hlavní světovými producenty patří Barma, Laos, Thajsko (ILO, 2004). Odhad z roku 2002 hovoří o 600 000 dětech zapojených do nezákonných aktivit. (ILO, 2010). IPEC a UNESCO se podílí na boji s touto problematikou.

2 Pohledy na dětskou práci

2.1 Liberalismus

Tuto kapitolu bych uvedla filozofickým názorem ekonoma Rothbarda (1998), který ve své knize *Etika svobody* hodnotí práva dětí z libertariánského pohledu. Tento názor vychází z přesvědčení, že člověk je svobodný jedinec a zodpovědnost nese pouze sám za sebe, a proto nejlépe ví, co je v jeho zájmu. O právech dětí si Rothbard myslí, že byla státem systematicky porušována více než práva rodičů. Podle něj je školní povinná školní docházka pouhé donucování dětí navštěvovat státní nebo soukromé školy. Údajné humánní zákony o dětské práci podle něj systematicky násilně brání dětem vstoupit na pracovní trh, čímž udělují konkurenční výhodu dospělým. Děti, kterým je tak zabráněno pracovat a vydělávat si na živobytí, jsou nuceny věnovat svůj čas škole, která nemusí naplnit jejich očekávání. Vyústěním je záškoláctví a následné resty za neposlušnost.

Názory liberálů na dětská práva byly v minulosti všeobecně dosti vyhraněné a kontroverzní, ale znamenaly významný posun o debatách vedených na téma práva dětí. Děti měly podle liberálů právo na sebeurčení a individualizaci a samy si měly rozhodnout, jakým způsobem se bude vyvíjet jejich život. Práva dětí považovali za srovnatelné s právy dospělých. Harris a Franklin neviděli významný rozdíl mezi rozhodováním dítěte a dospělého a také nesouhlasili s určováním věkových limitů zletilosti. Způsobnost by podle nich měla být posuzována ne z hlediska věku, ale podle dosažené fyzické a psychické vyspělosti. Liberálové v zásadě popírají potřeby dětí vůči jejich rodičům, které by mohly přirozeně mít.

Liberálové jsou zastánci práva na vlastnictví sebe sama, práva na život člověka. Takzvaná práva na bydlení, školství, zdravotnictví apod. deklarovaná v Listině základních práv a svobod přijaté Organizací spojených národů podle Boaze (1997, přeloženo 2002) znějí vznešeně, ovšem některé společnosti jsou příliš chudé na dosažení volného času, bydlení nebo stravy. Takové právo vyjadřuje zároveň právo na získání a směnu majetku za účelem splnění osobních potřeb. Majetek slouží k zajištění obživy a přístřešku pro rodinu, či otevření obchodu. Není přijatelné, aby kdokoli přišel a jejich majetek jim odebral a upřel jim tak jejich práva. Tento způsob brání ochotě spořit a investovat. Pokud lidé vlastní sami sebe a mají právo i povinnost jednat tak, aby si zajistili svůj život a prosperitu, pak tedy musí mít svobodu myšlení a konání.

2.1.1 Odkaz do historie

Liberálové a mnohdy nejen oni se při výkladu dětské práce často obracejí do minulosti. Svými názory na příkladu průmyslové revoluce argumentují, že problém dětské práce je vlastně nutným procesem k dosažení vyššího stupně rozvoje. Jedná se v podstatě o „nutné zlo“ či spíše přirozený vývoj chudé společnosti, která nemá dostatek kapitálu a technologií na to, aby si mohla dovolit nevyužít dětskou práci. Státní zásahy a jiná opatření omezující dětskou práci podle nich situaci jen zhoršují. Nejlepším řešením je podle nich volný trh a přirozená konkurence, díky které se zvýší blahobyt, příjmy obyvatelů a v důsledku toho se sníží dětská práce.

Odjakživa byly děti součástí ekonomických aktivit společností, do kterých patřily a pomoc rodičům, ať při shánění potravy či pěstování plodin, byla běžnou součástí socializace a učení. Rodina byla jednotkou společenské aktivity. Vnímání dětské práce jako problému započalo v době průmyslové revoluce ve Velké Británii. Rodinná výroba byla nahrazena továrním systémem a to se neobešlo bez dlouhých hodin práce v těžkých podmínkách. Legislativa nebyla pro nové okolnosti dostačující a počátkem dvacátého století začaly vlády omezovat věk dítěte vhodný pro vstup do zaměstnání.

Rodiče se sami snažili dětem shánět práci v zemědělství mimo vlastní hospodářství a posílali je do tzv. gangů, kde si děti vydělávaly placenou práci na farmách. Tyto gangy postihly regulace a od roku 1867 nesměly zaměstnávat děti mladší 8 let. Od roku 1870 (respektive 1880) bylo pro děti do 10 let nutností navštěvovat školu.

Práce dětí v zemědělství a v rodinných podnicích byla nezbytnou součástí příspěví ke každému rodinnému příjmu. Mnohem důležitější význam byl přikládán učení domácím dovednostem jako pečení, vaření, dojení než vzdělávání se ve škole. Vznik dětské práce tedy nelze jednoznačně spojovat se vznikem továren a průmyslového pokroku, protože existovala již mnohem dříve. Pravdou je, že těžké podmínky této doby nelze upřít. Namáhavá práce byla způsobena především nedostatkem úspor a vynálezů. Povinná školní docházka však děti odvedla od jejich práce v továrnách a na polnostech do školních lavic bez ohledu na původ. Rodina společně se školou tak postupně vymaňovaly děti ze světa dospělých. Tato změna sice odvedla děti od starostí dospělých, ale bylo jim znemožněno vydělávat peníze.

S technologickým pokrokem ubyla potřeba využívat dětskou práci. Navíc se ukázalo, že rostoucí příjmy v důsledku industrializace mají přímý vliv na snížení dětské práce nejen v průmyslu, ale v celé ekonomice. V roce 1920 Velká Británie stanovila minimální věk na 14

let pro práci na plný úvazek, v roce 1944 prodloužila povinnou školní docházku do 15 let a v roce 1970 to bylo již 16 let. Historická zkušenost Evropy a Spojených států ukazuje, že kombinace ekonomických, technologických, sociálních a právních faktorů přispěla k odstranění dětské práce. Velmi významným faktorem se ukázalo být vzdělání a zvýšení gramotnosti. V době, kdy se ukázala neúčinnost zavedených dětských zákonů práce, zavedl stát povinné vzdělávání, což odstranilo dětskou pracovní sílu. (Hasnat, 1995).

S tímto tvrzením se ztotožňuje i Horn (2010), který uvádí, že změny v produkčních metodách a striktnější aplikaci práva v oblasti vzdělávání jsou příčinou redukce dětské práce. Zároveň ale zmiňuje, že zavedením „Elementary Education Act“ v roce 1870 některé chudší rodiny přišly o příjem vydělaný dětmi a navíc se jim zvýšily náklady na školné.

V tehdejší době zákaz a omezení dětské práce zároveň s povinnou školní docházkou zhoršovaly problém chudoby. Jen těžko by bez dětské práce byly vytvořeny lepší podmínky pro bydlení a všeobecně kvalitnější život (portál Ludwig von Mises Institute, 2012). Ovšem velmi často se zapomíná, respektive nepřipomíná, jak na tom byly děti před samotnou průmyslovou revolucí v zemědělských oblastech. Dětská úmrtnost byla velmi vysoká a podmínky velmi bídné. Pro dnešní dobu je to jen těžko pochopitelné.

Rothbard (2005) uvádí, že zákony, které omezují dětskou práci, vytvářejí nucenou nezaměstnanost, kvůli které se snižuje celková nabídka práce, a restriktivně se zvyšují mzdové sazby. Kromě toho, že je dětem zabráněno pracovat, je navíc snižován důchod rodin s dětmi a bezdětné rodiny získávají na jejich úkor. Zákony omezující dětskou práci způsobují pokles výroby v ekonomice a vedou k omezení úrovně všech lidí, protože je snížena pracující populace. Za jedno z takových omezení Rothbard považuje i povinnou školní docházku, která v podstatě zakazuje zaměstnávat a chrání dospělé před konkurencí.

Další Rothbardova myšlenka je reakcí na nezákonné adopce dětí, popsána v knize Etika Svobody (1998, přeloženo, 2009). Rothbard je přesvědčen, že rodič dítě vlastní, tím pádem může vlastnictví převést na někoho jiného. Může jej dát k adopci nebo prodat svá práva a přijmout fakt, že v ryze svobodné společnosti bude vzkvétat svobodný trh s dětmi. Trh s dětmi existuje, ale vláda jeho ceny reguluje na úroveň nuly a omezuje trh na monopolní agentury. Výsledkem je cena „komodity“ držena vládou hluboko pod svobodnou tržní cenou a enormní nedostatek „zboží“. Poptávka po dětech je mnohem vyšší než nabídka. Následkem jsou potom počty nechtěných a přebytečných dětí, které nikdo nechce a v důsledku tohoto stavu dochází k zanedbání nebo týrání. Podle svobodného trhu s dětmi by takovou

nerovnováhu vyřešilo přemístění kojenců a dětí pryč od rodičů, kteří je nechtějí a nemají o ně zájem k takovým, kteří zastanou roli plnohodnotných rodičů a dají jim vše, co nenašli u svých vlastních. Všichni zúčastnění na tom budou ve výsledku lépe a Rothbard pokládá otázku, kdo při tomto obchodě trafil.

Zmíněná úvaha u některých jistě vyvolává morální odsouzení autora. Jeho hlavním cílem však není podporovat obchod s dětmi, nýbrž vysvětlit přirozené fungování volného trhu, tedy střet nabídky s poptávkou. Otázkou je, jaké by byly následky tohoto morálního balancování v praxi.

V době průmyslové revoluce měl velký význam nárůst blahobytu, který umožnil rodinám nespolehat se tolik na příjmy dětí a vedl zároveň i k tvorbě úspor nutných k tomu, aby bylo možné vůbec zavést nové produkční metody ve výrobě (portál Ludwig von Mises Institut, 2012).

2.2 Chudoba příčinou a volný trh řešením

Ekonom Mises, proslulý příznivec laissez faire, obhajoval soukromé vlastnictví a volný trh jako nejlepší způsob dosažení hojnosti. Neztotožňoval se s násilnými zásahy do trhu, protože podle jeho vědeckých studií zavedení regulace cen vede k úplnému ovládnutí ekonomiky vládou (1997, přeloženo 2002). V případě úplné svobody obchodu by se kapitál a práce umístily tam, kde jsou nejpříznivější výrobní podmínky. Méně příznivé podmínky by byly využity až ve chvíli, kdy by nebyly k dispozici lepší (Mises, 1927, překlad 1998).

Případová studie dětské práce v Bangladéši, vypracovaná Aminem, Yuayesem a Rivesem, publikovaná v Southern Economical Journal (2004) potvrdila skutečnost, že chudoba rodiny ovlivňuje pravděpodobnost, že dítě bude pracovat. Neposlat dítě do práce je luxus, který si tyto rodiny nemohou dovolit.

Basu a Tzannatos (2003) také spatřují hlavní příčinu dětské práce v chudobě. Ve svém výzkumu používají „axiom luxusu“ a „axiom substituce“. Axiom „luxusu“ tvrdí, že rodiče posílají své děti do školy pouze v případě, jsou-li k tomu donuceny chudobou. Dítě bez práce je v podstatě luxusní statek a rodiče si nemohou dovolit neekonomicky aktivní dítě. V případě zvyšujícího se příjmu si mohou tento luxus dovolit. S tímto názorem se ztotožňuje vícero vědců, například Edmonds. Axiom „substituce“ tvrdí, že práce dětí a dospělých jsou nahraditelné, takže dospělý člověk může vykonávat stejnou práci jako dítě. Axiom substituce vyvrací názor tzv. „hbitých prstů“, kdy měly být děti upřednostňovány kvůli lepší zručnosti.

Ovšem průzkum z Indie ukazuje, že dospělí, například ve výrobě koberců jsou stejně dobří, ne-li lepší než děti. Ovšem dospělí jsou dražší. Z modelu vyplývá, že pokud dospělý pracuje a nedosahuje ani na minimální mzdu, je nucen zapojit do práce i své dítě (axiom luxusu) a s klesající mzdou dětské práce přibývá a naopak. V případě nevyrovnané ekonomiky s hojným výskytem dětské práce se vyplatí uplatnit právní rámec na zákaz dětské práce. Avšak ve velmi chudých zemích se takový zásah nemusí vyplatit a může uvrhnout rodinu do chudoby. Pokud půjdeme nad rámec chudoby, příčiny dětské práce mohou záviset na dostupnosti a kvalitě škol.

Tuto skutečnost potvrzují i další výzkumy, např. od Admassieho z roku 2002, který došel k závěru, že nejčastější důvod výskytu dětské práce v Africe je právě chudoba. Všeobecné studie zaměřené na dětskou práci docházejí k závěrům, že k odstranění dětské práce je potřeba zvýšení produktivity rodičů, jejich příjmů, což znamená zaměřit se na politiku, která povede k ekonomické prosperitě. Z historických zkušeností můžeme konstatovat, že z ekonomického hlediska se nejvíce dařilo dosáhnout nejvyšší ekonomické prosperity svobodným zemím, prostřednictvím právního státu, dodržování vlastnických práv a volného obchodu. Taková politika zvýší rodičům zisky, které nahradí ztráty, které dříve finančně pokryly děti. Volný obchod zvyšuje produktivitu rodičů, tedy příjmy a snižuje dětskou práci (Carabegović, Clemens, 2005).

Ve své studii Edmond a Pavcnik (2002), zkoumali dopad obchodního uvolnění v souvislosti s dětskou prací. Dospěli ke zjištění, že v důsledku otevření trhu konkurenci, ceny rýže během let 1993-1995 vzrostly. Dětská práce se v důsledku cenového zvýšení rýže snížila z 57% na 38% a zároveň se zvýšila školní docházka. Zvýšení příjmů v exportně orientovaném odvětví nemusí nutně vést ke zvýšení dětské práce. Tendence jsou opačné, a to tak, že zvýšené příjmy na základě zvýšení cen rýže dětskou prací snižuje. Obchodní opatření vede spíše než ke snížení, ke zvýšení výskytu dětské práce. Rodinám tak příjem ze zvýšené ceny rýže nahradil příjmy vydělané jejich dětmi a ti dostali příležitost věnovat se studiu.

2.2.1 Zastánci globalizace

Bhagwati (2004) tvrdí, že globalizace je velmi mocným nástrojem pro snižování dětské práce. Je přesvědčen, že při snižování chudoby roste gramotnost, jejímž důsledkem je méně pracujících dětí. Situace rodičů je natolik tíživá, že si nemohou dovolit poslat děti do školy, ale do práce. V době, kdy se jejich příjmy zvýší, mohou začít jejich děti chodit do školy. Ekonomové tento jev nazývají „důchodový efekt“. Ovšem důležitá je motivace investovat do

vzdělání. Stagnující ekonomika totiž nenabízí takové pracovní vyhlídky jako ekonomika rostoucí. Podle něj omezený přístup k úvěrům v chudých zemích způsobuje to, že rodiče nejsou schopni si půjčit, poslat dítě do školy a následně své dluhy splácet. Bhagwati odkazuje na studii ekonomů Dehejiho, Gattiho a Beegleho, kde je tato skutečnost potvrzena na příkladu tanzanských rodin. V případě nemožnosti půjčit si, rodiče dětskou práci využijí. Pokud je ale rodičům umožněno vzít si půjčku, dětskou práci eliminují až o polovinu. Výsledkem je argument, že zákaz dětskou práci neodstraní.

Příkladem z praxe, který uvádí UNICEF (1997) je návrh zákona senátora Harkina, který v roce 1992 na základě zjištění, že Wal-Mart nakupuje oděvy, vyrobené dětmi v Bangladéši, přišel s chvályhodným cílem zakázat dovoz výrobků vyrobených dětmi do 15 let. I přesto, že ještě v roce 1996 nebyl jasně stanovený způsob, jak bude s tímto problémem bojovat, textilnímu průmyslu stačilo pouze pohrozit. Vyvezeno bylo 60% produktů a mnoho tisíc dětí, převážně dívek, bylo z bangladéšských továren propuštěno. Většina z nich skončila v nejhorších formách dětské práce, buď v nebezpečných dílnách, anebo v prostituci.

Šťastný ve svém článku publikovaném v časopise Terra Libera (2001) je přesvědčen, že péče vyspělého světa o obyvatele světa rozvojového je až přílišná. Použití slov „vykořisťování“ a „zneužívání“ podporované obavou o nízké mzdy či špatné pracovní podmínky, směřuje k pocitu, že nejlepším řešením je omezit dovoz a nastolit tvrdší pracovní standardy. Šťastný proti tomuto tvrzení uvádí argumenty, kdy škodlivost dětské práce vyvrací. V první řadě zmiňuje, že nízké mzdy a špatné pracovní podmínky nejen u dětské práce jsou relativní, respektive se musíme ptát, zdali k nim existuje nějaká lepší dostupná alternativa, která umožňuje získat obživu. Je nesmysl srovnávat úroveň mezd se zemí, odkud kapitál přichází. Země nepatří do stejné „společnosti“. Měření zahrnující všechny země je prakticky nesmyslná konstrukce. Světová nerovnost se během posledních dvaceti let snížila (Bhagwati, 2004). Norberg (2003) taky spatřuje problém v hodnocení rozvojového světa podle vlastní hmotné životní úrovně. Přitom dětská práce není žádným novým jevem a navíc byla v minulosti rozšířena i v západních zemích. V předindustriální Francii rodiče měli zákaz neposlat své děti do práce, protože výdělky dětí byly nezbytné k přežití (Norberg, 2003). Samozřejmě že dělníci v rozvojové zemi dostávají méně zapláceno než dělníci v zemi původu kapitálu. Ale pořád je mzda vyšší, než jakou dostávali předtím. Využití levné pracovní síly je to, co přitahuje nadnárodní společnosti do zemí rozvojového světa. Neumožnit jim akumulaci svého kapitálu připravuje chudé o možnost získání lepšího zaměstnání. Spotřebitel, který kupuje

zboží vyrobené levnou pracovní silou, dává příležitost zlepšit mzdy chudých dělníků, protože čím více půjde zboží na odbyt, tím vyšší bude cena a poté i mzda (Šťastný, 2001).

Norberg (2003) spatřuje ve svobodném trhu největší možnost přinést rozvojovým zemím dynamický růst. Principy ryzího svobodného obchodu, společně s vlastnickými právy a svobodou podnikání mají napomáhat fungování svobodné směny. Nelze mezi ně zahrnovat zákazy, pravidla a kvóty. Existuje-li domněnka, že obhajoba cel rozvojovému světu pomůže, pak opomněl fakt, že svým jednáním napomáhá spíše malým zájmovým skupinám a vládcům. Škoda dopadá na spotřebitele a ekonomiku těchto zemí. Pokud je víra ve svobodný obchod upřímná, měla by být zrušena všechna cla a kvóty a nečekat na svolení ostatních zemí.

Mises (1927, přeloženo 1997) je přesvědčen, že pokud existuje podnikatel, který souhlasí s volným obchodem, ale zároveň zastává ochranná cla, nemá s liberalismem vůbec nic společného.

2.2.2 Příčiny hospodářského růstu

Gwartney a Stroup (1993) mezi hlavním sedm příčin hospodářského růstu uvádějí soukromé vlastnictví, svoboda směny, konkurenční trhy, efektivní kapitálový trh, měnová stabilita, nízké daňové sazby a volný obchod. Právě volný obchod lidem umožňuje použít více vlastních zdrojů na výrobu a prodej věcí, které dělají dobře. Tento zisk použijí na nákup zboží s vysokými náklady. Každá země se specializuje na výrobu a produkci něčeho jiného. Výsledkem je zvyšující se výstup a dosažení lepší životní úrovně, což by jinak nebylo možné. Díky volnému trhu se především malé země nemusí omezovat pouze na domácí trh. Mohou tak konkurovat mezinárodnímu trhu, a právě konkurence je hnací silou hospodářské soutěže, kdy se zvyšuje kvalita produktů společně se snižujícími náklady. Pokud se země rozhodne zavést cla, kvóty, kontroly směnných kurzů, nebo zavede byrokratické předpisy pro dovozce nebo vývozce a další typy obchodních kontrolních mechanismů, zvyšuje tak transakční náklady a snižuje zisky.

Krpec (a Hodulák, 2011) jako jeden z nejdůležitějších faktorů ovlivňujících hospodářského růstu uvádí efektivitu organizace domácí politiky, která vyžaduje odstranění politických a sociálních překážek pro fungování tržního systému. Toky kapitálu, zboží, pracovníků a technologií prostřednictvím realokace zdrojů vytvářejí interdependentní ekonomiku a tím je dosaženo nárůstu ekonomické efektivity. Hospodářský růst se přesouvá z rozvinutých zemí do rozvojových, kde probíhá reorganizace ekonomiky v souvislosti s komparativními výhodami. Exportem do zemí vyspělých je podněcována konkurenceschopnost, což vede k přenastavení

ekonomiky. Rozvinuté země jsou tak „motorem růstu“ a profitují z toho všechny subjekty. Menší rozvojový trh mnohdy získá větší zisk, kapitál i uplatnění pro pracovníky. Rozvojovým zemím však brání politické a sociální politiky, vlády zaměřené proti tržnímu hospodářství, neefektivní zemědělství, špatná infrastruktura, nedostatečný vzdělávací systém. Důležité na cestě k hospodářskému růstu je dostatečná reakce na změny v globální ekonomice. Rozvojovým zemím často brání obchodní a protekcionistické bariéry, nadhodnocená měna, subvencování průmyslu namísto exportního zemědělství atd.

Na datech z devadesátých let, která zachytila vztah obchodních omezení a hospodářského růstu zemí, lze pozorovat, co je pro země příznivější. Osm rozvojových zemí s nízkými obchodními omezeními v letech 1980-1990 zaznamenalo v průměru pětiprocentní tempo růstu příjmu na obyvatele. Mezi takové země patřily například Hong Kong, Singapur, Jižní Korea, Indonésie. Deset rozvinutých zemí s vysokou tarifní ochranou zaznamenalo nulové tempo růstu příjmu na obyvatele a nárůst směny na černém trhu. Mezi takové země se řadily například Pákistán, Peru, Sierra Leone, Bangladéš. Země s nízkými omezeními prosperovaly, zatímco země s vysokými omezeními stagnovaly (Gwartney, Stroup, 1993).

Řešením však není nahrazení masivního dovozu těžkého průmyslu, což značí vysokou kapitálovou náročnost výrobních technik. Podle Bhagwatiho (2004) je mnohem účinnější lehká výroba jako oblečení a hračky. Je-li růst proexportně orientovaný s vysokým podílem lidské práce a lehké výroby ve větším množství, poptávka po pracovní síle by se zvýšila, což by pomohlo chudým. Volný obchod je účinnější při snižování chudoby přes zvýšenou poptávku po nekvalifikované pracovní síle.

U rozvojových zemí nestačí pouze otevřít trhy. Přínosy liberalizace kráčí ruku v ruce s nutnými institucionálními reformami jako například daňová reforma, která supluje absenci příjmů státu z cel, sociální síť, reforma trhu práce, pomoc firmám nepříznivě ovlivněných konkurencí ze zahraničí, vzdělávací programy pro zajištění dostatečné kvalifikace na nová pracovní místa apod. Existuje ale vůle a možnost především chudších zemí tyto reformy podstoupit? Důležitost by měla být přikládána specifickým podmínkám každé země, která je zapojena do mezinárodního obchodu a ne slepě přijímat nadiktované reformy mezinárodními organizacemi (Rodrik, 2001).

Závěrem této kapitoly je potřeba říci, že neexistuje žádný empirický důkaz, že by byl mezinárodní obchod a hospodářská integrace napříč hranicemi příčinnou dětské práce v rozvojových zemích, či příčinnou zvýšení jejího výskytu. Ta je zakořeněna v chudobě a

společenských zvyklostech. Rozhodnutí rodičů poslat dítě do práce či do školy závisí na nákladech a přínosech vzdělání. Omezit dovoz zboží vyrobené dětmi jsou na základě chybných předpokladů. Iniciativy mohou mít zhoršující účinky a legislativa sama problém dětské práce nevyřeší. Potřeba je změna postoje prostřednictvím šíření gramotnosti a vzdělání, ne obchodních sankcí. V zemi kde je převážná většina nevzdělaných pracovníků, globalizace zvyšuje mzdy nevzdělané pracovní síle oproti té vzdělané. Na základě tohoto faktu se zvyšuje motivace poslat dítě spíše do práce než do školy. V dlouhodobém horizontu by tedy mělo být zacíleno především na vzdělávání, protože při nízké úrovni vzdělaných pracovníků bude mít dětská práce tendence stoupat. Při vyšším podílu vzdělaných pracovníků bude mít globalizace ten efekt, že zvýší mzdy vzdělaným oproti těm nevzdělaným. Pokud však mzdy nekvalifikované pracovní síly klesnou a rodiče jsou sami nevzdělaní, efekt bude opačný a motivace povede k poslání dítěte do školy. Nově industrializované země pošlou spíše své děti do školy než do práce. Rozvojové země by měly dostávat větší pomoc a pobídky od rozvinutých zemí na vzdělání zdarma. Ochranná opatření bohatých zemí vůči chudším není efektivním řešením. Nelze tedy jednoznačně říci, jaký efekt má globalizace, ale spíše než ke zvýšení výskytu dětské práce, vede k jejímu snížení. HDP, kvalifikovaná dospělá pracovní síla, veřejné zdravotní výdaje na HDP a otevřenost obchodu má negativní vztah s dětskou prací. To znamená, že pokud je v zemi dostatek vzdělané dospělé populace a dostatečné výdaje na zdravotnictví, dětská práce bude klesat. Obchod nemůže být sám o sobě příčinou růstu dětské práce. Příčinou je především neschopnost účastnit se mezinárodního obchodu (nedostatečná kvalifikovaná pracovní síla), což může vést k větší chudobě (Cigno, Rosatti, Guarcello, 2002); (Hasnat, 1995).

Stinnou stránkou volného obchodu a globalizace je obchodování s lidmi, kdy jsou ženy a děti uneseny za hranice, kde působí jako sluhové v domácnostech nebo jsou využity ke komerčním sexuálním účelům. Spousta organizací a ratifikovaných úmluv o právech dětí a žen pomáhá dostávat tento problém do povědomí lidí a bojovat s ním. Pokrok je pomalý, a to nejen z důvodu nedostatku politické vůle, ale kvůli složitosti vymáhání (Bhagwati, 2004). Potíž je v tom, že vlády stále více prosazují svou nemohoucnost při dopadení a potrestání viníků. Dokud budou existovat dva pracovní trhy – legální a nelegální – bude tento obchod stále vynášet obrovské zisky pašerákům a obchodníkům s lidmi. Cílové země se tento obchod pokoušejí zastavit přímo u zdroje, tedy v zemích původu. Tlačí na přijetí zákonů a jejich prosazování, dochází ke klasifikaci zemí, z nichž se rekrutují migranti, podle kvality a efektivity jejich snažení v tomto směru. Jenže tahle „kontrola zdrojů“ koliduje se skutečností,

že země původu postrádají právní infrastrukturu a prosazovací kapacitu, která by pomohla odradit a znemožnit tento obchod (Naím, 2005).

2.3 Dětská práce v souvislosti s mezinárodními pracovními standardy

Téma dětské práce velmi úzce souvisí s mezinárodními pracovními standardy a sociální klauzulí jako předpokladem pro obchod. Již mnoho let existuje spousta argumentů, které hovoří o nutnosti prosazení alespoň minimálních mezinárodních pracovních standardech vztahujících se na délku trvání práce, úroveň mezd apod. Lze však očekávat lobby na ochranu vlastních zájmů. Některé industrializované národy propagují začlenění sociální doložky v rámci WTO, což by samozřejmě zavrhló státy, nesplňující minimální pracovní standardy nebo umožnilo jiným státům uvalit obchodní embargo na kterýkoliv národ porušující normy. Všichni se shodují na tom, že děti by neměli zastávat v zaměstnání dospělé, ale dál se názory liší. Souhlas jedné země se sníženými pracovními normami dává výhodu zemi se zbožím náročným na práci, oproti těm zemím, na které jsou uvaleny multilaterální sankce. Sociální doložky mohou být také použity jako zastrášovací nástroj či nelegitimní výhoda. Na druhé straně jsou tvrzení, že země obchodují na základě relativní výhody a pro některé to znamená levná pracovní síla. Praxe protekcionismu neublíží jen lidem v chudých částech světa, ale také spotřebitelům. Především ekonomové nesouhlasí se zavedením sociální klauzule v rámci WTO (Basu, 1999).

2.3.1 Agenda z Dohá

Jednání v Dohá, neboli Katarské kolo, jehož předmětem je Rozvojová agenda z Dohá, je posledním kolem obchodních jednání mezi členy WTO. Za cíl si kladlo dosažení zásadní reformy mezinárodního obchodního systému zavedením nižších bariér obchodu a upravenými obchodními pravidly. Pracovní program pokrývá zhruba 20 oblastí obchodu a základním cílem bylo zvýšit obchodní vyhlídky rozvojových zemí. Oficiální zahájení proběhlo v katarském Dohá v listopadu 2001 (portál WTO, nedatováno)

Hlavním bodem byl tedy rozvoj, který má napomoci rozvojovým zemím zajistit prostor pro měnící se potřeby a zájmy. Cílem je, aby rozvojové země a nejméně rozvinuté země získaly podíl na růstu světového obchodu přiměřeně k jejich ekonomickému rozvoji. K dosažení tohoto cíle bude směřováno prostřednictvím lepšího přístupu na trh, vyvážených pravidel, dobře cílené a udržitelně financované pomoci a budováním kapacit technických programů (portál WTO, nedatováno).

Součástí tohoto kola je projednání obchodu a pracovních standardů, a s tím spojené dětské práce. Pracovní normy nejsou v současné době předmětem žádných pravidel WTO, pro mnoho vlád vyspělých zemí je však téma standardů velmi důležité. Zastánci pracovních norem jsou přesvědčeni, že by standardy měly být posuzovány v rámci WTO, kdy by měla být vytvořena pracovní skupina, která bude zkoumat souvislost mezi obchodem a těmito normami (portál WTO, nedatováno).

2.3.2 Definice sociální klauzule

Sociální klauzule se vztahuje na právní ustanovení dohody o obchodu, jejímž cílem je odstranění nejhorších forem vykořisťování pracovní síly v exportujících zemích, které nespĺňují mezinárodně dohodnuté minimální pracovní standardy. Výsledkem zavedené této klauzule je umožnění členským zemím WTO odchytil se od zásady nediskriminace a distancovat se od takového obchodního partnera, který nedodrzuje základní pracovní normy. Tato myšlenka je prosazována především velkými obchodními velmocemi, jako jsou USA a EU (Raju, 2002).

Vzhledem k ministerské konferenci v Singapuru, byly roku 1998 přijaty mezinárodní pracovní standardy na Mezinárodní konferenci práce v Ženevě. Byly ustanoveny Deklarací Mezinárodní organizace práce o základních principech a právech. Prohlášení zavazuje členské státy, aby respektovaly a prosazovaly zásady a práva v následujících kategoriích, ať již příslušné úmluvy ratifikovaly či ne:

- Svoboda a sdružování
- Svoboda organizovat se a kolektivně vyjednávat
- Odstranění nucené nebo povinné práce
- Odstranění dětské práce
- Odstranění diskriminace v zaměstnání a povolání (portál ILO, nedatováno)

Pro dosažení účinného odstranění dětské práce by měly vlády prosazovat minimální věk nebo věk, kdy děti mohou vstoupit do různých druhů práce. Věk nesmí být nižší než věk pro dokončení povinné školní docházky a nesmí být nižší než 15 let. Rozvojovým zemím jsou ukládány výjimky pro minimální věk 14 let, pokud není dostatečně rozvinuto hospodářství a vzdělávací systém. Pokud jde o lehké práce, může být povolen věk ještě o dva roky nižší než je minimální věk. Co se týče nejhorších forem dětské práce (otroctví obchodování s lidmi, prostituce apod.) ty jsou naprosto nepřijatelné pro děti do 18 let, stejně jako nebezpečná práce, která může poškodit zdraví. Tyto formy práce je potřeba řešit hned. ILO navrhuje

vládám zakotvit příslušné vzdělání do celé řady dalších opatření, což napomůže v boji s chudobou, nedostatečným systémem sociální ochrany a rozšíří povědomí o právech dítěte (portál ILO, nedatováno).

I přesto, že ministerské prohlášení z Dohá znovu potvrdilo prohlášení ze Singapur, že ILO je vhodným orgánem pro řešení pracovních standardů, někteří členové především v Evropě a Severní Americe stále věří, že problém musí být převzat do správy WTO v rámci posílení její důvěry. Jejich argumentem je, že bude poskytovat pobídky pro své členy ke zlepšení podmínek pro pracovníky na celém světě (Mansoor, 2004).

2.4 Obava z protekcionismu

Tendence rozvojových zemí jsou odmítavé k přijetí takovýchto obecných ustanovení. Mají obavu, že morální argumenty jsou pouze zástěrkou pro ochranu odvětví, které čelí konkurenci chudších zemí (Bhagwati 1995)

Chan a Ross (2003) uvádějí, že sociální klauzule obvykle zahrnuje více než tato základní práva, ale předmětem je například také omezení pracovní doby, ochrana zdraví při práci a bezpečnost nebo minimální mzda. Rozvojové země buď nemají dostatečné zákony na ochranu těchto práv, a pokud je mají, tak je porušují. Zřejmě právě proto se názory zemí na pracovní normy rozcházejí. Členské vlády rozvojových zemí věří, že pokusy o zavedení této problematiky do Světové obchodní organizace je jen skrytý protekcionismus, který je navržen tak, aby byla znemožněna komparativní výhoda nižších mezd rozvojových zemí. Úředníci rozvojových zemí tvrdí, že pracovní podmínky se mohou zlepšit díky ekonomickému růstu a rozvoji, který mohou povinné pracovní standardy narušit. Sankce podle nich udržují chudobu a opožděný vývoj (portál WTO, nedatováno).

Freeman (1993) poukazuje na úskalí zákonů o minimálních mzdách. Jejich účinky jsou totiž přesně opačné, než byl prvotní, dobře myšlený záměr. Domněnka, že stanovením minimální mzdy bude omezena chudoba, je špatná a efekt přesně opačný, tedy zřetelně zvýšená chudoba. Pokud je ustanovena minimální mzda, může se stát, že zaměstnavatel bude muset platit vyšší mzdu než doposud, což si pravděpodobně nebude moci dovolit. Výsledkem je tedy zvýšená nezaměstnanost a nezaměstnanými se stanou právě ti, kteří výdělek nejvíce potřebují.

Malajský premiér se k pracovním standardům vyjádřil v tom smyslu, že západní vlády otevřeně navrhuje odstranění konkurenceschopnosti východu Asie. Podle něj jsou si vědomi,

že levná pracovní síla je jejich jedinou komparativní výhodou a nastavení celosvětové minimální mzdy nemůže být pro rozvíjející se země přínosem a je přesvědčen, že se jedná o sobecký zájem. Nastavení co nejvíce překážek a znemožnění dohánění západu je podle něj hlavním cílem. (Fields, 2003). Všeobecně nejčastěji opakující se argument proti zahrnutí pracovních norem je právě tvrzení, že se jedná o formu protekcionismu nebo skrytou ochranu severu, navrženou tak, aby znemožnila rozvojovým zemím komparativní výhodu, tedy nízké mzdy (Griffin, nedatováno).

Nezaměstnanost vyspělých zemí a rozdíly v příjmech na trhu roste a je propojena s nízkými pracovními normami na jihu. Raju (2002) tvrdí, že ze strany rozvinutých zemí existuje značný zájem chránit svůj průmysl před levnými dovozy, a to právě prostřednictvím sociální doložky WTO a mohou tak rozvojové země zbavit jejich rostoucích mezd. Hlasy z rozvojových zemí jsou přesvědčeny, že sociální klauzule je politický požadavek tvůrců politik Evropy a Ameriky nutný pro podporu mnohostranné liberalizace obchodu mezi odborovými svazy a produktivní pracovní silou. Maitland (1999), na kterého odkazuje Griffin, uvádí, že není pochyb o tom, že se jižní vlády staví většinou proti sociální klauzuli. Jako příklad zmiňuje setkání skupiny 15 rozvojových zemí (G-15) v Bangaloru v Indii, roku 1999, včetně Brazílie, Argentiny, Chile, Egypta, Indonésie, Mexika, Nigérie, Zimbabwe, které odmítaly jakékoli vazby mezi obchodními a základními pracovními normami.

Bhagwati (2004) je přesvědčen, že Americká odborová federace a Kongres průmyslových organizací (The American Federation of Labour and Congress of Industrial Organization – AFL-CIO), která zastřešuje 56 odborů zastupujících 12,5 milionů pracujících, usiluje o vložení sociální klauzule právě s cílem ublížit chudším zemím. To je také důvod, proč se takový návrh nedočkal podpory indických odborů. Některé chudší země sice podpořily úsilí AFL-CIO a ICFTU, ale z toho důvodu, že potřebují solidaritu od organizovaných odborů ve Spojených státech v boji o občanská a politická práva, včetně odborového práva organizovat se. Pro takové země jsou, podle Bhagwatiho, ekonomické aspekty ohrožující pracovní místa ve srovnání s bojem za svá práva, druhořadá. Ovšem indické odbory jsou v situaci, kdy již dosáhly těchto práv. Z toho důvody jsou pro ně obchodní sankce, které hrozí při nedodržení pracovních standardů navrhané AFL-CIO, mnohem důležitější. Podle něj jsou sankce jen příčinou dalších konfliktů a odepřením přístupu na trh, kdy místo chudých nahradí bohaté země. Navíc vyjednávací pozice zemí jsou velmi nepoměrné a lze si stěží představit, že chudé země budou moci vést spor například se Spojenými státy, kdy z jejich strany hrozí odplata.

Griffin (nedatováno) upozorňuje, že závěrečné stanovisko Bhagwatiho je příliš zevšeobecněn a sám na vlastním průzkumu dokazuje názorovou rozmanitost v rámci indických odborů na 32. zasedání Stálého výboru práce v Novém Dillí roku 1995 k tématu pracovních standardů. Zatímco zástupci organizovaného sektoru volili zamítavé stanovisko na propojení pracovních norem s WTO, pracovníci neorganizovaného sektoru už tak jasné stanovisko neměli. Obávali se nehorázného porušování pracovních práv v neformálním sektoru. Hensman (2001), na kterého Griffin odkazuje, uvádí, že návrh na ustanovení pracovním norem v rámci WTO bylo přivítáno v pozitivním světle aktivistů neformálního sektoru, jelikož jejich naděje na zajištění pracovních práv je malá. Dále Griffin dále poukazuje na další příklady odborů z jižních zemí, které vyjádřili podporu pro sociální doložku, mezi nimiž byly země jako Senegal, Mauricius, Madagaskar, Pobřeží slonoviny, Maroko a další. Egypt Zimbabwe a Tanzánie podporu pro doložku nevyjádřili.

Indie svůj odmítavý postoj nespojovala s protestem proti pracovním standardům jako takovým, ale proti jejich zneužití pro obchodní účely a omezení vývozu rozvojových zemí. Důvodem podle Fieldse (2003), proč se obávat obchodních sankcí, jsou jednostranné obchodní sankce uplatňované Spojenými národy proti těm obchodním partnerům, kteří nedodrží předepsané normy. Naopak multilaterální sankce jsou účinné, protože pracovní normy nejsou součástí pravidel v rámci WTO. Pokud by WTO mělo mít na starosti dodržování těchto pracovních norem, nemohlo by se naplno věnovat svému hlavnímu poslání, a tedy liberalizaci světového obchodu, což je pro rozvojové země hlavním přínosem. Praktičtější řešením by bylo provázat obchodní dohody se závazkem rozvojových zemí prosadit své vlastní pracovní právo. Příklad jsou Spojené státy a Jordánsko. Problém nízkých pracovních norem spočívá v nedostatečné ústavě spíše než v neochotě přijmout tyto normy, protože jejich prosazování je velmi nákladné. Usnadněním je zahraniční pomoc.

Ovšem podle Bhagwatiho (2004) není vhodné propojovat pracovní normy a lidských práv, s přístupem k obchodu. Zlepšení a dosažení cílů v sociální oblasti je slibnější prostřednictvím použití morálního přesvědčování a posílení kontroly, monitorování funkcí příslušných mezinárodních orgánů, které byly vytvořeny pro řešení těchto agend. Pravděpodobnost zlepšení se zvýší prostřednictvím demokratické politiky a soudních aktivistů, kteří budou vnitrostátní předpisy tvořit s ohledem na místní tradice, okolnosti a situaci.

2.5 Stanovisko jižních odborů

Odbory zemí jižní Asie jsou jedni z těch, kteří jsou v popředí odmítání sociální doložky. Jsou to země, které jsou notoricky známé ve využívání dětské práce. Čínská federace odborů (The All China Federation of Trade Unions – ACFTU) odmítá kritiku čínského porušování lidských a pracovních práv. Indie je také z těch zemí, která se proti klauzuli velmi ohrazuje. Důvody odmítání klauzule se liší. Někteří odmítají všeobecně WTO, a tím pádem i sociální klauzuli, jiní se domnívají, že WTO je instituce, která koncentruje bohatství v rozvinutých zemích a například Světová federace odborů (The World Federation of Trade Unions – WFTU), jejímiž členy jsou odbory rozvojových zemí, odmítá začlenění sociální klauzule do rámce WTO, ale zastává názor ILO o dodržování základních sociálních práv. Mezi asijskými odbory v kapitalistických zemích neexistuje jednomyslnost. Například Korejský svaz obchodu (The Korean Confederation of Trade Unions – KCFTU) považuje sociální klauzuli za přínosnou a věří v ochranu a dosažení sociálních a základních odborových práv. Malajsie je na tom názorově podobně, ale nesouhlasí se stanovením minimální mzdy. Jižní Afrika také není jednoznačně názorově vyhraněna. Kongres jihoafrických odborů (The Congress of South African Trade Unions – COSATU) vyjadřuje podporu sociální klauzuli z důvodu obavy o pracovní místa, ale Jihoafrická koordinační odborová rada (The Southern African Trade Union Coordinating Council) se staví proti klauzuli (Chan a Ross, 2003).

Golub (1997) ve svém článku píše o americké prezidentské pracovní skupině, která se zabývala pracovními normami v oděvním průmyslu. Na příkladu naznačuje, že není lehké oddělit od sebe morální a ekonomické aspekty. Zdánlivé vykořisťování je ve skutečnosti odrazem zoufalství chudé rodiny. Co se týče vyjednávání, v rozvojových zemích je často chráněna aristokracie na úkor zbytku pracovní síly a princip nediskriminace nemůže být v některých společnostech mezi muži a ženami přijat.

Raju (2003) zmiňuje studii OECD z roku 1996, která zjistila, že vysoké či nízké pracovní standardy v oblasti práce mají malý vliv na mezinárodní obchod a liberální politikou na trhu práce lze docílit vyšší produktivity v dlouhodobém horizontu. ILO navíc tuto studii umocnilo zjištěním, že většina stížností pochází z odvětví s lepšími pracovními normami. Není tedy důvod k propojení obchodu se sociální doložkou. Dětská práce podle rozvojových zemí domácím problémem, kdy pouze osm procent pracuje v exportně orientovaném odvětví. Země se sociální klauzule obávají také z toho důvodu, že definice nebyla sama o sobě stanovena.

Velmi obezřetně se k sociální klauzuli, která by WTO umožnila žalovat země, které využívají dětskou práci, staví Basu a Tzannatos (2003) ve své studii. Podle nich donucovací opatření plní svou roli, ale je třeba být obezřetnější při spolupráci politik. Podle nich by měla být dětská práce zakázána, i když to může mít v krátkém období nepříznivé dopady na nejchudší. Ovšem rodiče nedokáží odhadnout nedozírné následky v dlouhém období, kdy dětem může ublížit. Obezřetnost ve věci prosazování pracovních zákonů skrze obchodní sankce je na místě.

Bhagwati (1995) tvrdí, že podepsáním některých úmluv ILO státy ještě nedokazují svůj upřímný zájem o lidská práva. Vzhledem k tomu, že nedodržení těchto úmluv neznámá žádný trest a nejsou závazné, může se jednat pouze o dobře míněné gesto a bez důsledku zákazu přístupu k obchodu. Rozmanitost pracovních postupů a standardů nemusí vždy znamenat zlomyslné a vypočítavé úmysly. Ve skutečnosti odráží rozdílnosti kulturních tradic a hodnot, ekonomických podmínek a analytických domněnek. Zevšeobecnění lidských práv, svobod a pracovních standardů v podstatě znamená popřít specifickou jednodivých národů a individuálních potřeb.

Obyvatelé chudých zemí nemohou těžit ze zákazu dětské práce. Jak uvedli ve své studii Dessy a Vencatachellum (2003) pouze bohaté a nepřiliš chudé země mohou mít prospěch z přijetí zákonů o dětské práci. Mahmood Hussain a Keith Maskus (2003) ve své studii došli k závěru, že řešením dětské práce je zvýšení produktivity a tím zvýšení příjmů rodičů.

Z morálního hlediska nikdo nemůže namítat proti odstranění dětské práce, ale zákaz přístupu ke zboží vyrobené dětmi může ve skutečnosti také ublížit. Návrh zákona určil věkovou hranici přijatelnou po vstup do zaměstnání 15 let. Ovšem různé společnosti mají různé definice dětství. Dále zákon předpokládá, že pokud děti nebudou pracovat v exportním odvětví, budou se moci věnovat vzdělání a hrám. Ovšem realita je taková, že děti budou pracovní místa hledat jinde. Třetím mylným bodem je předpoklad, že odstranění dětí ze zaměstnání jim zajistí pohodu. Socioekonomická situace rozvojových zemí ukazuje, že škola ve většině případů není jejich volbou. Navíc neexistuje důkaz, že děti v exportním odvětví jsou na tom hůř než děti pracující v jiných odvětvích. ILO potvrzuje, že mzdy dětí v exportním odvětví jsou mnohdy dvakrát větší než v alternativním zaměstnání dětí (Hasnat, 1995).

2.6 Stanovisko bohatých zemí

Jedním z podnětů pro zavedení sociální doložky je zhoršení na trhu práce v zemích OECD, kdy nastává obava, že volný trh povede k sociálnímu dumpingu (Chaulia, 2002).

Sociální dumping spočívá v konkurenční schopnosti cizích firem, kterou získaly díky nízkým nákladům na mzdy. Etickou rovinu potom tvoří právě dětská a nucená práce. V každé ekonomice lze nalézt sociálně-kulturní podmínky dopadající na její konkurenceschopnost. Řada charakteristik může být výhodou i nevýhodou (infrastruktura, právní stát, kvalifikovaná pracovní síla oproti vysokým regulacím a mzdovým nákladům). Konkurence levné pracovní síly může zhoršit pozici nekvalifikovaných pracovníků ve vyspělých zemích v případě, že produkce náročná na nekvalifikovanou pracovní sílu zažívá útlum. Mzda i poptávka po této práci klesne, avšak mezinárodní obchod je pro zemi jako celek stále velkým přínosem z důvodu příjmu hojného faktoru. Snížená poptávka po nekvalifikované pracovní síle má původ spíše než v mezinárodním obchodě, v technologickém rozvoji a lepší organizaci práce uvnitř národních ekonomik (Krpec, Hodulák, 2011).

V USA začal klesající trend kolem roku 1980, provázený poklesem reálných mezd nekvalifikovaných pracovníků, rostoucí nerovnost příjmů a zvyšující se počet chudých pracovníků. Současně se v Evropě zvedla míra nezaměstnanosti a tvrzení „ožebračování práce“ umocnil pocit, že za vše může globalizace obchodu a investic (Chaulia, 2002).

Právě růst nezaměstnanosti v zemích OECD vedl většinu zemí hledat externí vysvětlení, jako jsou nekalé obchodní praktiky. Průmyslové země tvrdí, že rychlý hospodářský vývoj některých rozvojových zemí skrze nízké mzdy a vykořisťování (například v podobě dětské práce), čímž posílí vnitřní trhy a spustí exportní přebytky. Pokud stát umožní využívat žalostných pracovních podmínek za účelem nižší ceny výrobku, producent tím získal nespravedlivou výhodu oproti svým konkurentům, což si zasluhuje začlenění sociální doložky. Ta by měla přinutit rozvojové země, aby se zaručily o minimální práva svých zaměstnanců, a bude jim platit podle produktivity. Takové řešení podle rozvinutých zemí vede ke snížení dětské práce (Mansoor 2004).

Odbory se obávají o ztrátu pracovních míst v rozvinutých zemích, protože mohou být přemístěny do zemí s nižšími standardy. Z jejich strany je takový počínán vnímán jako narušení pokroku dosažených mezd a pracovní doby vyspělých zemí. Někteří takové chování nazývají

jako „závod ke dnu“⁴ (Eiris, 2009), který snižuje cenu práce a přichází o „plody“ hospodářského růstu (Chan a Ross, 2003), protože vlády a zaměstnavatelé udržují konkurenční výhodu levné pracovní síly. Především USA a EU považuje pracovní normy za nutnou podmínku pro přístup na své trhy. Podle nich je konkurenční výhoda nízkých pracovních norem nelegitimní v případě, že jejich porušování vede ke snížení nákladů výroby. Podle Fieldse (2003) by měly mít západní země odlišné pracovní standardy než země rozvojové, ale základní pracovní normy jako svoboda sdružování a kolektivní vyjednávání, odstranění všech forem nucené nebo povinné práce, zákaz dětské práce a odstranění diskriminace by měly být ctěny všude stejně. Podle něj je nejlepším řešením hospodářský růst. Problémem ponechání pracovních standardů v rámci ILO je jeho nedostatečná vymahatelnost a kapacita k prosazování. Pokud by byly normy začleněny do WTO, má dostatečný donucovací mechanismus, ale na druhou stranu by takový krok vyvolal mnoho sporů. Zastánci obou možností by dali ILO pravomoc prosazování (Mansoor, 2004).

Chaulia (2002) navrhuje, že přijetím sociální klauzule by mohly rozvinuté země přesvědčit ty rozvojové, že jejich vývozní produkty by byly dražší. Rozvojová pomoc, transfery a liberalizovaná imigrační pravidla by mohly chudší země také přesvědčit. A pokud bude prokázán způsob výrobních procesů prostřednictvím značky, pracovní standardy mohou být automaticky sladěny.

2.7 Argumenty proti sociální klauzuli

Následující kapitola ukazuje na průřezu studií, článků a modelů, že sociální klauzule v souvislosti s dětskou prací a mezinárodním obchodem je buď zbytečným, anebo kontraproduktivním krokem.

Sociální klauzule omezující dětskou práci nebude mít nikdy ochranný účinek v případě, že exporty pocházejí z ekonomických přebytků. Chaulia (2002) upozorňuje, že i přesto, že neexistují přesvědčivé ekonomické argumenty ve prospěch sociální klauzule, je důležité nezapomínat na populární vazbu mzdy-práce-obchod mezi voliči. Tvrzení politiků na obhajobu sociální klauzule je, že pracovní normy jsou nezbytné pro záchranu systému volného obchodu.

Avšak Golub (2003) tento argument ve svém článku vyvrací. Podle klasické Ricardiánské teorie obchodu nebrání mezinárodní rozdíly pracovních nákladů vzájemně prospěšnému

⁴ „Race to the bottom“

obchodu. Obava, že země s vysokými mzdami nebudou schopny konkurovat zemím s nízkou mzdou, spočívá v zásadním rozdílu mezi komparativní a absolutní výhodou. Absolutní výhoda, tedy celkové rozdíly v produktivitě určuje mzdy, zatímco komparativní výhoda, tedy konkrétní změny odvětvové produktivity a nákladů, stanovuje obchodní strukturu. Rozvinuté i rozvojové země mohou těžit ze své specializace bez ohledu na celkovou výši nákladů na pracovní sílu. Ztrátou přístupu na trhy trpí modernizace pracovních norem. Sankce jsou v tomto případě kontraproduktivní. Také empirické výsledky OECD potvrzují, že mezinárodní pracovní standardy nehrají významnou roli při formování obchodní výkonnosti. Obava rozvojových zemí o jejich postavení na trhu v souvislosti s pracovními normami nemá žádné ekonomické odůvodnění (Mansoor, 2004).

Kvalifikovaná práce, silné trhy, ochrana vlastnických práv do jisté míry vyvažují výhody levné práce. Avšak obava vyspělých zemí o masivní přesunu výroby do zemí s nižšími náklady a regulacemi se nepotvrdila. Konkurence levné pracovní síly se z dlouhodobého ekonomického hlediska projevuje rychlejším technologickým pokrokem a zlepšováním kvality pracovních míst. Vyšší produktivita práce dokáže do určité míry výhodu levné pracovní síly. (Krpec, Hodulák, 2011). Představa, že levná pracovní síla zaplaví průmyslové trhy, je klamná. Rozvojové země více dováží, než vyváží. Takže v případě odříznutí těchto zemí od trhu, to může mít negativní vliv i na průmyslové země (Mansoor, 2004)

Problém pracovních norem často poukazuje na zaměstnanecké výhody a bezpečnostní podmínky spíše než na mzdy. Rozdělení mezd a zaměstnaneckých výhod na dané úrovni nákladů práce nemá vliv na mezinárodní konkurenceschopnost. Podle Goluba (2003) nařízením zvýšení zaměstnaneckých výhod, jako mateřská dovolená, nebo dovolená, změni pouze náhradu za pracovní místo, ne jeho velikost. Nízké mzdy a pracovní normy jsou důsledkem nízké produktivity a chudoby, ne mezinárodní komparativní výhody. Ta je určena národními vlastnostmi. Nízké pracovní normy a mzdy odrážejí nekvalifikovanou pracovní sílu a nízkou produktivitu rozvojových zemí. Lepších pracovních standardů není nutno dosahovat jen přes sociální klauzuli. Jsou tu nevládní organizace, které se mohou zasadit například o lepší vzdělávací aktivity. ILO je institucí, která pro to má lepší předpoklady, ne WTO (Bhagwati, 1995).

Podle Mansoora, (2004) je nespravedlivé a diskriminační zaměřit pracovní normy na oblast vývozu, kde jsou často lepší podmínky než ve zbytku ekonomiky. WTO by navíc nebylo schopno zajistit všeobecnou ochranu pracovní síly. UNICEF dospěl k závěru, že pouze 5% dětí pracuje v exportně orientovaných odvětvích. Nejhorší vykořisťování se odehrává na

plantážích nebo ve stavebním průmyslu. Nepopiratelným faktem je, že většina dětské práce pochází z venkovských oblastí, především v zemědělském sektoru, většinou lehké práce, kdy produkce je určena na domácí spotřebu, nikoliv na export. Proto by bylo lepší zakázat dětskou práci v ekonomicky širším měřítku, spíše než v exportně orientovaném odvětví. To totiž může vést k přerozdělování dětské práce do více rizikových povolání (Chaulia, 2002).

Dětská práce je sociálně-ekonomický problém, jehož řešením nejsou obchodní sankce. Pokud rozvinutá země hlasuje pro uplatnění sankcí proti rozvojovým zemím v souvislosti s dětskou prací a sama má výskyt dětské práce, dalo by se hovořit o protekcionismu (Mansoor, 2004). Human Rights Watch (2000) našel selhání americké vlády, kdy dětské dělníci v zemědělství pracovali několik hodin denně ve věku dvanácti let. Jejich zdraví bylo bezprostředně ohroženo pesticidy a utrpěly újmu. Také Bhagwati (1995) upozorňuje na skutečnost špatných pracovních podmínek v rozvinutých zemích. Zmiňuje požár v thajské továrně s hračkami a oproti tomu požár v závodě s kuřaty v Severní Karolíně, díky čemuž byly obě továrny zavřeny. Problém s bezpečnostními předpisy byl v obou případech porušen stejně. Ovšem pozornost médií byla zaměřena více na thajský případ. WTO je podle Bhagwatiho zkrátka zaujato proti rozvojovým zemím, především v době jednání o sociální klauzuli.

V případě přijetí klauzule by se mohlo stát, že Spojené státy by musely samy sobě pozastavit obchodní práva na základě porušování lidských práv a tlaku nevládních organizací. Sociální klauzule hovoří například o vyloučení výrobků na trh vyrobenými vězni. Je však na pováženu, že ve Spojených státech vězeňská výroba tvoří velké množství výrobků takových výrobků. Navíc soukromé věznice vězňům neplatí ani minimální mzdu v práci, která se dá označit za nucenou (Bhagwati, 2004).

Šťastný (2001) je přesvědčen, že pokud by v době průmyslové revoluce byly uzákoněny pracovní podmínky, nikdy by nebylo dosaženo bohatství a zlepšení životní situace lidí. V dnešních rozvojových zemích by žádné továrny taktéž nevznikly, pokud by jim v tom bylo zabráněno přijetím standardů vyspělých zemí. Všichni by zůstali v hoších zaměstnáních. Produktivita práce je v rozvojových zemích nižší než ve vyspělých kvůli nedostatku kapitálu (infrastruktura, stroje apod.). Mzdy a pracovní podmínky jdou ruku v ruce se zvýšením produktivity práce, tedy větší akumulací kapitálu. A právě pracovní standardy a omezení činnosti nadnárodních korporací jde proti zájmu chudých zemí.

Podle UNICEF potřebují rozvojové země dostatek času na překonání socializace zla dětské práce spíše než uložení obchodních sankcí. Pokud je zájem rozvinutých zemí upřímný, měly

by se snažit o odstranění chudoby a neohrožovat lidskou společnost podmínkami obchodu a oddlužování (Minujin a Delamonica, 2003) s čímž se ztotožňuje také Mansoor (2004), který tvrdí, že pokles dětské práce v rozvojových zemích je spojen s evolučním vývojem spíše než prostřednictvím obchodních sankcí.

2.8 Nevládní organizace

Na předchozích řádcích byla dětská práce řešena v rámci pracovních standardů, jako součást volného trhu a průmyslové revoluce. V neposlední řadě si je třeba připomínat fakt, že středobodem problému dětské práce jsou především samotné děti a jejich práva na plnohodnotný život bez starostí a útrap spojených s dětskou prací. V nadcházející kapitole se nebudu podrobně věnovat formám dětské práce a jejich dopadům, ale uvedu způsoby, jakými způsoby organizace proti dětské práci bojují.

2.8.1 MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE PRÁCE

Nejznámější a nejpovolanější agenturou na problematiku dětské práce je v tomto textu již nesčetněkrát jmenovaná **Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization – ILO)**. Její vznik se datuje k roku 1919 a základem je důležitá spolupráce mezi vládami, organizacemi a odborovými organizacemi zaměstnavatelů v podpoře sociálního a ekonomického pokroku. Dialog mezi organizací a vládami podporuje budování konsensu a demokratického zapojení důležitých vlivů ve světě práce. Je součástí OSN se sídlem v Ženevě (portál ILO).

ILO se snaží zvýšit povědomí o výskytu dětské práce, povzbudit členské státy, aby zavedly vhodné právní podmínky, politické struktury, a aby tomuto problému byla věnována dostatečná pozornost v rozvojových programech a politikách. Na mezinárodní úrovni ILO spolupracuje s vládami, sociálními partnery a občanskou společností na vytváření impulsů pro řešení problému dětské práce. ILO provádí více než 200 projektů zaměřených na boj s dětskou prací (ILO, 2014)

Mezinárodní program pro odstranění dětské práce (International Programme for the Elimination of Child Labour – IPEC) si klade za cíl odstranit dětskou práci po celém světě, kdy odstranění nejhorších forem dětské práce je prioritou. Svého cíle se od roku 1992 snaží dosáhnout prostřednictvím podpory jednotlivých zemí, které podporují reformní politiky,

budují institucionální kapacity a zavádějí konkrétní opatření k ukončení dětské práce (portál ILO, nedatováno).

Většina zemí přijala základní úmluvy:

- *Úmluva č. 182 o nejhorších formách dětské práce, 1999* – je ratifikována 179 zeměmi.
- *Úmluva číslo 138 o minimálním věku pro vstup do zaměstnání, 1973* - ratifikována 167 zeměmi.
- *Doporučení č. 190 o nejhorších formách dětské práce, 1999a Doporučení č. 146 o minimálním věku, 1973.*

2.8.2 UNICEF

Dětský fond organizace národů (United Nations Children's Fund) je hnací silou pro realizaci práva dětí a je částí Organizace spojených národů. Byl založen v roce 1946 a má sídlo v New Yorku. Má globální pravomoc ovlivňovat rozhodovací pravomoci a je přesvědčen, že výchova a péče o děti jsou základním kamenem lidského pokroku. Zabývá se tématy spojenými s chudobou, násilím, nemocí a diskriminací dětí. Neméně důležitá je podpora vzdělání (portál UNICEF, 2012).

2.8.3 GLOBAL MARCH AGAINST CHILD LABOUR

Volně přeloženo Globální pochod proti dětské práci je celosvětová síť odborů učitelů a organizací občanské společnosti, kteří pracují na společných rozvojových cílech vedoucích k odstranění a prevenci všech forem dětské práce. Její kampaň byla zahájena v roce 2013 a její pobočky jsou v Londýně New Yorku a Los Angeles (portál A World at School, nedatováno).

2.8.4 STOP THE CHILD LABOUR

Organizace Zákaz dětské práci byla založena v listopadu 1989 a zabývá se vykořisťováním dětí na pracovišti. Koalice se domnívá, že žádné dítě bez ohledu na rasu, pohlaví, národnosti, náboženského vyznání, ekonomického postavení, místa bydliště nebo povolání vy v žádném případě neměly být využity pro vykořisťující práci. Koalice slouží jako národní síť pro výměnu informací o dětské práci, poskytuje fóra na ochranu pracujících dětí, vzdělávací

programy pro boj s vykořisťováním a podporuje právní předpisy (portál Stop the Child Labour, nedatováno).

2.9 Kritické názory směrem k organizacím

I přesto, že jsou různé nevládní organizace považovány především za posly dobra, tak ani ony nejsou ušetřeny kritických pohledů.

Šťastný (2001) tvrdí, že pokud má někdo potřebu pomáhat, může poslat dary a podobné typy pomoci. Ovšem tahle cesta je podle něj dlouhodobě neřešitelná. Netvoří se tak bohatství, ale závislost. Rozhodnutí nepodporovat koupi zboží vyrobeného pomocí dětské práce sice dětskou práci omezí, ale ta stejnou měrou naroste v odvětví jiném, pravděpodobně mnohem horším.

Za „podivné spojenectví“ označují Chan a Ross (2003) spojitost mezi západními nevládními organizacemi, skupinami bojujícími za lidská práva a odbory. Jejich názory se často na domácí půdě rozcházejí, ale v případě sociální klauzule jsou za jedno – prosadit ji. Nejparadoxnější jsou nevládní organizace, které velmi často projevují svůj kritický pohled na WTO, ale v případě rozvojových zemí stojí na opačné straně.

Ať tyto kritiky v člověku vyvolávají jakékoliv dojmy, domnívám se, že výše vyjmenované organizace jsou zrovna těmi, které se o blaho dětí, s nadsázkou řečeno, perou jako lvi. Nerada bych se pouštěla do teorií o různých spojenectvích, nekalých úmyslech a vypočítavých zájmech. Bylo by smutné věřit tomu, že mezi námi neexistují lidé s upřímnými zájmy o lidské osudy. Existují a jistě jich je mnoho. Otázkou zůstává, jestli právě strach o zpochybnování takovýchto „institucí dobra“ nám nebrání v cestě za pravdou. Statistiky hovoří za vše - dětská práce je na ústupu a kvalita vzdělání se v zemích třetího světa lepší. K zamyšlení však stojí poznatek z následujícího článku.

Novinář Onishi z New York Times ve svých článcích upozorňuje na obtížné získávání přesných statistik právě z rozvojových zemí. Klade si otázku, zdali je na základě nereálných výsledků z výzkumů možno poskytnout odpovídající pomoc. Upozorňuje na hrozbu zpolitizovaného a méně kontrolovaného jednání, které na základě zkreslených a zveličovaných informací získává finanční prostředky (The New York Times, 2001). Světem prolétla zpráva o dětských pracovnících na Pobřeží slonoviny, kteří jsou nuceni pracovat na

kakaových plantážích. Čísla hovořila až o 15 000 dětech nucených do otrockých prací. UNICEF v Mali, který byl označen za původce této zprávy, uvedl, že nikdy výzkum v této oblasti do té doby neprováděl. UNICEF na Pobřeží slonoviny zase dospěl k závěru, že není možné dospět k jednoznačným číslům otrockých pracovníků. Přesto bylo číslo 15 000 dětských otroků, se kterými bylo obchodováno, přijato mnoha nezávislými organizacemi a šířilo se dál (Bhagwati, 2004). Dětská práce je hluboce zakořeněna a je velmi těžké určit hranici mezi obchodováním s otroky a otroky chudoby. Pro získání komplexních statistik by bylo potřeba navštívit stovky kakaových plantáží. Ovšem stačily desítky takových návštěv, aby se ukázalo, že se nejedná o vykořisťování. Práce na oně kakaové plantáži byla dobrovolná, výdělečná a pro některé v rámci rodiny. Mnoho podobných výzkumů je vytvořeno na základě odhadů (The New York Times, 2001).

2.10 Vzdělání

Vzdělání je klíčovou součástí každé účinné snahy o odstranění dětské práce. Zkušenosti ukázaly, že kombinace hospodářského růstu, dodržování pracovních norem, všeobecné vzdělání a sociální ochrana povedou k lepšímu pochopení potřeb a práv dětí. Odstraňování dětské práce je složitým procesem a neexistuje na něj univerzální plán (ILO, nedatováno).

Vzdělání po všichni (The Education for All – EFA) je globální závazek poskytovat kvalitní základní vzdělání po všichni děti, mládež i dospělí. Na Světovém fóru se zavázalo 164 vlád k dosažení tohoto cíle (portál UNESCO, nedatováno).

ILO je přesvědčena, že je potřeba vypracovat integrovanou politiku a celosvětový program na poskytování kvalitního, univerzálního a bezplatného vzdělání, které je relevantní a přístupné chudým dětem. Důležitý je celostní přístup ke vzdělání, protože základní stupeň není dostačující. Pokud mají být mladí lidé dostatečně připraveni pro vstup do důstojné práce, se vzděláním se snižuje pravděpodobnost, že skončí v práci s nízkou kvalifikací v neformálním nechráněném sektoru. Zkušenosti ukázaly, že poskytnutí základní gramotnosti ještě nezaručuje, že budou děti vyloučeny z práce (portál ILO, nedatováno)

UNICEF taktéž spatřuje naději pro prevenci dětské práce ve vzdělání. Děti, které jsou ve škole, jsou vystaveni menšími riziky vykořisťování. Od roku 1986 UNICEF sponzoruje meziregionální program s názvem „Vzdělávání jako preventivní strategie“, který se zaměřuje na tři hlavní problémy. Prvním z nich je dostat pracující děti do školy. To bývá umožněno

programy od raného dětství, distančním vzděláváním, dvojjazyčná vzdělávání a flexibilní plánování tříd pro děti, které pracují. Druhým bodem je osvobození dětí od zaměstnání, ve kterém jsou ze sociálních důvodů. Rodiny takových dětí dostanou finanční pobídky a věci nutné k živobytí. UNICEF podporuje také projekt Chiragh, který prostřednictvím pouličních divadelníků, lidových písní nebo tanců zvyšuje povědomí o nebezpečné dětské práci (portál UNICEF, nedatováno)

Globální pochod si za společný cíl stanovil odstranění a prevence všech forem dětské práce a zajištění bezplatného a kvalitního vzdělání pro všechny děti (portál A World at School, nedatováno).

Na světě existuje mnoho organizací, nespočet programů, institucí a fondů, které se snaží vypořádat a upozorňovat na problém dětské práce. Jejich přístup je v drtivé většině v otázce problému dětské práce jasný a jednoznačný - vzdělání, dodržování základních úmluv a šíření povědomí o porušování dětských práv. Úsilí těchto organizací je veliké, ovšem mnohdy jim chybí vyjednávací a donucovací síla pro prosazení svých altruistických zájmů. Na druhou stranu jejich celosvětový vliv a upozorňování na nejcitlivější témata jakým dětská práce bezesporu je, působí jako hnací motor pro vlády světa se tomuto problému věnovat a činit opatření proti porušování lidských práv.

Že světu nejsou práva dětí lhostejná, dokazuje fakt, že 10. prosince 2014 v norském Oslu Nobelova cenu míru převzali aktivisté „za boj proti potlačení dětí a mladých lidí a za práva všech dětí ke vzdělání.“ – sedmnáctiletá pákistánská dívka Malála Júsfzajová a indický aktivista Kajlaš Satjárthí. Jejich výroky při slavnostním ceremoniálu předávání Nobelovy ceny hovoří za vše:

Malála Júsfzajová: *„Vzdělání je jedním z požehnání života. Nehovořím sama za sebe, ale za miliony dívek, kterým je vzdělání upřeno. Jsme svědky konfliktů, ve kterých se děti stávají sirotky, umírají, a kdy v Africe nemají přístup ke vzdělání z důvodu chudoby. Světoví lídři se musí chopit příležitosti, ve které jejich prioritou bude poskytnout zdarma kvalitní základní a středoškolské vzdělání pro všechny děti.*

Kajlaš Satjárthí.: *„Mým jediným cílem v životě je, aby každé dítě mělo možnost být dítětem, svobodně růst a rozvíjet se, svobodně jíst, spát, vidět denní světlo, svobodně se smát a plakat, zdarma si hrát a učit se, mít možnost chodit do školy, a především volně snít.“*

„Není většího násilí než popírání snů našich dětí. Největší krizí, která klepe na dveře lidstva, je strach a netolerance. Práva, bezpečnost a naděje lze obnovit pouze prostřednictvím vzdělání.“ (citováno a přeloženo z portálu Global March, 2014)

Závěr

Ve své diplomové práci se zabývám tématem dětské práce. V úvodní teoretické části popisují data a charakteristiky, které vymezují pojmy dítě a dětská práce, kdy vzápětí mapují čísla, rozdělení a regiony, ve kterých je výskyt dětské práce nejvýraznější. Jednotlivé regiony jsem podrobněji rozpracovala a určila druhy práce, které se v regionu vyskytují nejčastěji. V dalších kapitolách jsou podrobně rozebrány oblasti práce, ve kterých mohou být děti zaměstnány, přičemž jsem se snažila tuto problematiku konkretizovat na příkladech v souvislosti s čísly, místy, příčinami i důsledky. Z teoretické části mohu shrnout, že z 264 milionů pracujících dětí se jich nejvíce nachází v Asii a Tichomoří, ovšem nejtěžším místem výskytu dětské práce je bezesporu Afrika a s ní spojená chudoba, nemoci a válečné konflikty. Převážná většina všech dětí pracuje v zemědělství, poté ve službách a průmyslu. V exportním odvětví se nachází zhruba 5-7% všech pracujících dětí. Dětská práce se nachází i v rozvinutých zemích. Sice v malém měřítku, za to však v jejich nejhorších formách jako je obchodování s lidmi, prostituce či sexuální vykořisťování.

Domnívám se, že téma dětská práce je všeobecně vnímáno ve spojení s neziskovými a humanitárními organizacemi, které světu ukazují bídu, hlad a kruté vykořisťování pracujících dětí v nejchudších částech světa. Proto jsem jako hlavní cíl mé práce zvolila analýzu názorového spektra na dětskou práci jako globální politicko-ekonomické téma. K pohledu nevládních organizací jsem přidala pohled rozvojových zemí, kterých se problémem nejvíce týká, dále pohled liberalismu a globalizace, a v neposlední řadě pohled rozvinutých zemí, respektive odborových organizací v těchto zemích.

Liberalismus ve své podstatě dětskou práci přijímá jako fakt, který má co dočinění s přirozeným vývojem společnosti. Proti útočným argumentům, že těžká práce v továrnách v době průmyslové revoluce byla vykořisťování, reaguje odkazem do hlubší minulosti. Bída, hlad, vysoká úmrtnost a těžká práce v zemědělství byla podle nich mnohem závažnější než práce v továrnách. Škola v té době byla druhořadá a spolu se zákazem práce dětí, ji mnozí považovaly za přítěž, protože upírala dětem možnost vydělat si na živobytí. Díky technologickému pokroku, hospodářskému růstu, zákonům a povinné školní docházce se podařilo dětskou práci eliminovat.

Liberálové a zastánci globalizace zastávají názor, že peníze vydělané dětskou prací jsou nezbytnou součástí na živobytí mnoha chudých rodin. Rodiče si nemohou dovolit poslat své dítě do školy. Pro boj s dětskou prací navrhnou volný trh bez regulací a zákazu, který dětskou práci prohlubuje. Svobodný obchod a přístup na mezinárodní trhy zemím zajistí dynamický růst, zvýší mzdy a ceny, vytvoří pracovní místa a výtěžky dětí postupně nahradí vyšší mzdy jejich rodičů. Tím se dětská práce stane méně využívanou a nakonec může být eliminována. Děti se poté mohou věnovat vzdělávání a zajistit si lepší budoucnost v podobě kvalifikované práce. Ve své práci jsem uvedla spoustu odborných studií, které tuto skutečnost potvrdily. Zákaz dětskou práci prohlubuje a směřuje ji do horších a nebezpečnějších pracovních oblastí. Snížení cel a zvýšení konkurenceschopnosti zajistí chudým zemím růst a prosperitu. Čím vyšší HDP a otevřenost obchodu, tím nižší dětská práce.

„Děti by neměly zastávat práci dospělých. Je ohrožen jejich mravní vývoj a zdraví. Podmínky, ve kterých pracují, jsou nepřijatelné a neakceptovatelné.“⁵ Podobně se ozývají hlasy z mnoha bohatých zemí. Roku 1996 dala Mezinárodní obchodní organizace naději mnoha rozvojovým zemím. V singapurském kole se totiž pozornost obrátila na ně v souvislosti s přístupem na mezinárodní trh. O pět let později se na jednání v Dohá předmětem stala Rozvojová agenda a její reforma na zavedení nižších bariér. Ovšem za určitých podmínek, konkrétně pěti podmínek s názvem „Mezinárodní pracovní standardy“, zavedenými Mezinárodní organizací práce v roce 1998. Jedním z těchto pěti bodů je odstranění dětské práce.

Vyspělé státy se snaží aktivně prosadit zařazení tzv. sociální klauzule do rámce WTO. Pro rozvojové státy to znamená, že pokud budou obchodovat s výrobky vyrobené dětskou prací, budou trestány obchodními sankcemi. Pro rozvojové země je to v podstatě začarovaný kruh. Přijetí standardů je pro ně moc nákladné a znemožnění přístupu na trh jim hospodářský růst také neurychlí. Není tedy divu, že nejrozšířenějším názorem rozvojových zemí na tento krok je, že se jedná o skrytý protekcionismus, který má znemožnit komparativní výhodu v podobě levné pracovní síly. Odborové svazy se však brání, že takovéto obchodování povede k „závodu kde dnu“. Využívání dětské práce považují za nekalou vykořisťující praktiku k dosažení vyššího zisku. Nejrozšířenějším názorem však je, že bohaté země se obávají konkurence, která je připraví o práci a sníží mzdy.

⁵ Citace autorky

Ze studií však vyplývá, že rozdílné pracovní standardy nejsou v obchodě rozhodujícím faktorem. Rozvojové země mohou těžit ze své specializace bez ohledu na celkovou výši nákladů na pracovní sílu. Ztrátou přístupu na trhy trpí modernizace pracovních norem. Sankce jsou v tomto případě kontraproduktivní. Rozvojové země potřebují dostatek času na překonání socializace zla dětské práce spíše, než uložení obchodních sankcí. Pokud je zájem rozvinutých zemí upřímný, měly by se snažit o odstranění chudoby a neohrožovat lidskou společnost podmínkami obchodu.

Nevládní organizace upozorňují, že dětská práce je složitý problém, který zasluhuje komplexní řešení, ne jeden univerzální postup. Ve vzdělání vidí největší naději, jak se dětské práce zbavit.

Nelze tedy jednoznačně říci, jaký efekt má globalizace, ale trend je nastaven spíše než ke snižování výskytu dětské práce. HDP, kvalifikovaná dospělá pracovní síla, veřejné zdravotní výdaje k HDP a otevřenost obchodu mají negativní vztah s dětskou prací. To znamená, že pokud je v zemi dostatek vzdělané dospělé populace a dostatečné výdaje na zdravotnictví, dětská práce bude klesat. Obchod nemůže být sám o sobě příčinou růstu dětské práce. Příčinou je především neschopnost účastnit se mezinárodního obchodu (nedostatečná kvalifikovaná pracovní síla), což může vést k větší chudobě.

Seznam použité literatury

- [1] A difficult issue for many WTO member governments, *World Trade Organization*, [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/brief_e/brief16_e.htm
- [2] A Risky Business? Managing core labour standards in company supply chaos. *Experts in Responsible Investment Solutions*, [online]. [cit. 2014-11-12]. Dostupné z: <http://www.eiris.org/files/research%20publications/CoreLabourStandardsReportDec09.pdf>
- [3] Action against child labour, *International Labour Organization* [online]. [cit. 2014-10-12]. Dostupné z: <http://www.ilo.org/ipec/Action/lang--en/index.htm>
- [4] ADAMCOVÁ, L., NĚMEČKOVÁ, T., Rozvojová ekonomika, *VŠE Oeconomica*, 2009, s. 17-20, 79, ISBN 978-80-245-1515-1
- [5] Adult Wars, Child Soldiers, *Unicef*, [online]. [cit. 2014-11-12]. Dostupné z: http://www.unicef.org/evaldatabase/files/EAPRO_2001_AdultWars.pdf
- [6] AMIN, S., QUAYES, M. S., RIVES, M. J., Poverty and Other Determinants of Child Labour in Bangladesh, *Southern Economic Journal*, 2004, [online]. [cit. 2014-10-24]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4135277>
- [7] Asia & The Pacific, 2013 Findings on the Worst Forms of Child Labour. *United States Department of Labour* [online]. [cit. 2014-21-12]. Dostupné z: <http://www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/asia.htm>
- [8] BASU, K., Child Labor: Cause, Consequence, and Cure, with Remarks on International Labor Standards, *American Economic Association*, 1999 [online]. [cit. 2014-10-01]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2564873>
- [9] BASU, K., TZANNATOS, Z., The global child labor problém: what do we know and what can we do?, *The World Bank Economic Review* 2003, [online]. [cit. 2014-10-03]. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2013/05/22/000442464_20130522123326/Rendered/PDF/774090JRN0200300Child0Labor0Problem.pdf
- [10] BHAGWATI, J., In Defense of Globalization, *Oxford University Press*, New York 2004 45s, 65s. ISBN 0-19-530003-3.
- [11] BHAGWATI, J., Trade Liberalisation and „Fair Trade“ Demands: Addressing the Environmental and Labour Standards Issues, *Blackwell Publishers*, Cambridge 1995, [online]. [cit. 2014-11-24]. dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9701.1995.tb00329.x/abstract>

- [12] BOAZ, D., Liberalismus v teorii a politice, *Liberální institut*, 2002, s. 80, ISBN 80-86389-23-5
- [13] BOAZ, D., Liberalismus v teorii a politice, *Liberální institut*, Praha 2002, s.461, 80s. ISBN 80-86389-23-5.
- [14] Boj proti obchodu s dětmi. *UNICEF*, [online]. [cit. 2014-10-01]. Dostupné z: <http://www.unicef.cz/aktualne/4956-boj-proti-obchodu-s-detmi>
- [15] Breaking the Silence, Child Sexual Abuse in India, *Human Rights Watch 2013*, 88 s. ISBN: 1-56432-980-1.
- [16] C138 – Minimum Age Convention, 1973 (No. 138). *International Labour Organization*, [online]. [cit. 2014-10-09]. Dostupné z: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C138
- [17] CIGNO, A., ROSATI, F., GUARCELLO, L., Does Globalisation Increase Child Labour?, *Institute for the Study of Labor*, 2002, [online]. [cit. 2014-10-01]. Dostupné z: <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/21487/1/dp470.pdf>
- [18] Commercial sexual exploitation of children, *International Labour Organization*, [online]. [cit. 2014-11-12]. Dostupné z: <http://www.ilo.org/ipec/areas/CSEC/lang--en/index.htm>
- [19] Country and Lending Groups. *The World Bank* [online]. [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/about/country-and-lending-groups#IDA>
- [20] DESSY, E. S., VENCATACHELLUM, D., Explaining Cross-Country Differences in Policy Response to Child Labour, *The Canadian Journal of Economics*, 2003[online]. [cit. 2014-11-17]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3131912>
- [21] Děti v ozbrojených konfliktech. *Rozvojovka*, [online]. [cit. 2014-11-12]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/analyzy/23-deti-v-ozbojenych-konfliktech.htm>
- [22] Dětská práce, příčiny, souvislosti, důsledky a řešení. *Člověk v tísni o.p.s.* [online]. [cit. 2014-09-03]. Dostupné z: http://www.rozvojovka.cz/download/docs/61_detska-prace-v-souvislostech.pdf
- [23] Domestic Child Labor. *International Initiative to End Child Labor* [online]. [cit. 2014-12-29]. Dostupné z: http://endchildlabor.org/?page_id=407
- [24] DORMAN, P., Child labour in the developed economics. *International Labour Organization* [online]. [cit. 2014-09-21]. Dostupné z: <http://www.ilo.org/public/english/standards/ipec/publ/policy/papers/brasil/fourth.pdf>
- [25] EDMONDS, E., PAVCNIK, N., Does globalization increase child labour? Evidence from Vietnam, *National Bureau of Economic Research*, 2002, [online]. [cit. 2014-11-24]. Dostupné z: <http://www.nber.org/papers/w8760.pdf>

- [26] Education for All Movement. *UNESCO*, [online]. [cit. 2014-10-01]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/education-for-all>
- [27] FIELDS, G.S., International Labor Standards and Decent Work: Perspective From the Developing World, *Stanford University Press*, 2003[online]. [cit. 2014-11-03]. Dostupné z: <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1459&context=articles>
- [28] Fingers to the Bone: United States Failure to Protect Child Farm workers, *Human Rights Watch*, [online]. [cit. 2014-11-12]. Dostupné z: http://www.hrw.org/reports/2000/frmwrkr/frmwrk006-06.htm#P962_182444
- [29] FŇUKAL M., ŠEBESTA D., Regionální geografie Latinské Ameriky a Karibiku. *Univerzita Palackého v Olomouci* [online]. [cit. 2014-09-30]. Dostupné z: <http://distgeo.upol.cz/uploads/vyuka/skripta-fnukal-sebesta.pdf>
- [30] Formal education and the prevention of child labour. *ILO*, [online]. [cit. 2014-12-18]. Dostupné z: <http://ilo.org/ipec/Action/Education/Formaleducationandthepreventionofchildlabour/lang--en/index.htm>
- [31] FRIEDMAN, M., Kapitalismus a svoboda, *Liberální institut*, 1993, autorizováno *The University of Chicago Press, Ltd.*, 1962, s. 156, ISBN 80-85787-33-4
- [32] GDP per capita. *The World Bank* [online]. [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD/countries/IW-ZF-4E-XJ-XQ?display=graph>
- [33] Global March Against Child Labour. *A World at School*, [online]. [cit. 2014-12-18]. Dostupné z: <http://www.aworldatschool.org/organization/global-march-against-child-labour>
- [34] GOLUB, S., Are International Labor Standards Needed to Prevent Social Dumping?, *Finance and Development*, 1997[online] [cit. 2014-11-03]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1997/12/pdf/golub.pdf>
- [35] GRIFFIN, G., Trade Unions and the Social Clause: A North-South Union Divice? *National Centre in Industrial Relations*, nedatováno[online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: http://www.ilo.org/public/english/iira/documents/congresses/world_13/track_3_griffin.pdf
- [36] Growing up on the Street. *StreetInvest – investing in children on the street*, [online]. [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://www.streetinvest.org/project---growing-up-on-the-streets-research-project>

- [37] GWARTNEY, J. D., STROUO, R. L., What should we know about economics and prosperity, *The Fraser Institute*, 1993, s. 64-67, ISBN 0-88975-160-9
- [38] HAMÁČEK, J., Teorie, realita a rozvojové souvislosti ekonomického růstu v LDCs, *Univerzita Palackého v Olomouci*, 2013, s. 15, ISBN 978-80-2443962-4
- [39] Hard to see, harder to count: Survey Guidelines to estimate forced labour of adults and children. *International Labour Organization* [online]. [cit. 2014-12-19]. Dostupné z: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_182096.pdf
- [40] HASNAT, B., *International Trade and Child Labor*. *Journal of Economic Issues*. June 1995, No. 2.
- [41] HASNAT, B., International Trade and Child Labour, *Journal of Economic Issues*, 1995 [online]. [cit. 2014-10-03]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4226956>
- [42] HINDMAN, H., *The World of Child Labor: An Historical and Regional Survey*, 2009. 199 s, ISBN 987-0-7656-1707-1.
- [43] HORN, P. The Victorian & Edwardian Schoolchild. Chalford (Stroud): *Amberley Publishing* 2010, S. ISBN 978-1-84868-810-0.
- [44] HUSSAIN, M., MASKUS, K., Child Labour Use and Economic Growth: An Econometric Analysis, *Blackwell Publishing Ltd.*, 2003 [online]. [cit. 2014-11-14]. Dostupné z: http://www.researchgate.net/publication/4792457_Child_Labour_Use_and_Economic_Growth_An_Econometric_Analysis
- [45] CHAN, A., ROSS. J. R., Racing to the bottom: international trade without a social clause. *Third World Quarterly*, 2003 [online]. Dostupné z: http://www.clarku.edu/~rross/CTWQ_24_6_03hires.pdf
- [46] CHAULIA, Sreeram. Social Clause in WTO: Cases for and Against, *Economic and Political Weekly* [online]. [cit. 2014-11-03]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4411740>
- [47] Child Labor in Domestic Work. *Stop child labor coalition* [online]. [cit. 2014-12-29]. Dostupné z: <http://stopchildlabor.org/?p=3643>
- [48] Child labour and armed conflict. *International Labour Organization*, [online]. [cit. 2014-10-02]. Dostupné z: <http://www.ilo.org/ipec/areas/Armedconflict/lang--en/index.htm>
- [49] Child labour and education. *International labour conference*, [online]. [cit. 2014-10-01]. Dostupné z: <http://www.ilo.org/ipec/Action/Education/lang--en/index.htm>
- [50] Child labour and exploitation. *UNICEF*, [online]. [cit. 2014-12-18]. Dostupné z: http://www.unicef.org/education/index_focus_exploitation.html

- [51] Child labour in agriculture. *International Labour Organization*, [online]. [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: <http://www.ilo.org/ipecc/areas/Agriculture/lang--en/index.htm>
- [52] Child labour: Are girls affected differently from boys? *UNICEF*, [online]. [cit. 2014-10-10]. Dostupné z: http://www.unicef.org/sowc07/docs/sowc07_panel_3_3.pdf
- [53] Child Soldiers. Child soldier. Some words don't belong together. *War Child*, [online]. [cit. 2014-11-21]. Dostupné z: <http://www.warchild.org.uk/issues/child-soldiers>
- [54] Children Working in Commercial Agriculture. *UNICEF*, Briefing paper No. 2 [online]. [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: http://www.unicef.org/wcaro/english/Briefing_paper_No_2_-_children_working_in_commercial_agriculture.pdf
- [55] Impact of Unpaid Household Services on the Measurement of Child Labour. *UNICEF*, Paper No. 2, 2013 [online]. [cit. 2014-11-16]. Dostupné z: http://data.unicef.org/corecode/uploads/document6/uploaded_pdfs/corecode/Child_labour_paper_No.2_FINAL_163.pdf
- [56] INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, A future without child labour, Geneva, *International Labour Office*, 2002 ISBN 92-2-112416-9
- [57] INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, Combating child labour in Asia and the Pacific. *International Labour Office*, 2005 ISBN 92-2-117714-9
- [58] INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, *Every child counts: International Labour Office*, 2002 ISBN 92-2-113113-0.
- [59] INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, *Global Child Labour Trends 2008-2012: International Labour Office*, 2004 ISBN 92-2-117849-8
- [60] INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, *Child Labour: Text book for university students: International Labour Office*, 2004 ISBN 92-2-115549-8
- [61] INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, *Children in Hazardous Work: What we Know, What we Need to do*, Geneva, *International Labour Office*, 2011, ISBN, 97-89221249184
- [62] INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, *Marking progress against child labour, Global estimate and trends 2000-2012*, Geneva, *International Labour Office*, 2013, ISBN: 978-92-2-127182-6
- [63] INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, *The end of child labour:*
- [64] *International Labour Organization. General Survey on the fundamental rights at work in light of the ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization, 2008. ILC.101/III/1B 2012, 400 s. ISBN 978-92-2-124489-9.*

- [65] International Labour Organization. *Child labour statistics*. ICLS/18/2008/III, First Published 2008, 77 s. ISBN 978-92-2-121623-0.
- [66] International Labour Organization. *Accelerating action against child labour*. International labour conference 99th Session. First Published 2010, 81 s. ISBN 978-92-2-121873-9.
- [67] International Programme on the Elimination of Child Labour. *Children in hazardous work: What we know, what we need to do*. First Published 2011, International Labour Organization 2011, 87 s. ISBN 978-92-2-124918-4.
- [68] International Programme on the Elimination of Child Labour. *Marking progress against child labour. Global estimates and trends 2000 – 2012*. First Published 2013, International Labour Organization 2013, 48 s. ISBN 978-92-2-127181-9.
- [69] JENÍČEK, V., FOLTÝN J., Globální problémy světa v ekonomických souvislostech, *C.H. Beck Praha*, 2010, s. 15, ISBN 978-80_7400-326-4
- [70] KARABEGOVIĆ, A., CLEMENS, J., Ending Child Labour – Bans Aren't the Solution, *Fraser Forum*, 2005[online]. [cit. 2014-11-24]. Dostupné z: <http://www.fraserinstitute.org/publicationdisplay.aspx?id=10682&terms=child+labour>
- [71] KRPEC, O., HODULÁK, V., Politická ekonomie mezinárodních vztahů, *Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav*, 2011, 94-95s ISBN 978-80-21054813
- [72] Latin America & the Caribbean, 2013 Findings on the Worst Forms of Child Labour. *United States Department of Labour* [online]. [cit. 2014-12-23]. Dostupné z: <http://www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/lac.htm>
- [73] MAJEROVÁ, I. Rozvojové ekonomiky., *Slezská univerzita v Opavě*, 76-87, 2008, ISBN 978-80-7248-459-1
- [74] Major results of ILO work on child labour, *International Labour Organization* [online]. [cit. 2014-12-15]. Dostupné z: <http://www.ilo.org/ipec/Action/lang--en/index.htm>
- [75] MANSOOR, F., The WTO versus the ILO and the case of child labour, *Current Legal Issues*, 2004[online]. [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/WEBJCLI_MANSOOR_WTO-versus-the-ILO.pdf
- [76] Middle East & North Africa, 2013 Findings on the Worst Forms of Child Labour. *United States Department of Labour* [online]. [cit. 2014-12-26]. Dostupné z: <http://www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/mena.htm>
- [77] Mind the Gap! Widening Child Mortality Disparities, *Journal od Human Development*, [online]. [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: <http://www.equityforchildren.org/wp-content/uploads/2013/09/Ref-Doc-3-mind-the-gap-widening-child-mortality-dispar.pdf>

- [78] MISES, L., Liberalismus, *Ekopress Praha*, 1998, z originálu 1927, s. 21, s. 107, ISBN 80-86119-08-4
- [79] NAÍM, M., Černá kniha globalizace, *Vyšehrad*, 2008, s. 103, ISBN 879-7021-866-2
- [80] Newby, J. Women's Lives: Researching Women's Social History 1800-1939. *Barnsley: Pen & Sword Family History 2011*, ISBN 978-1-84884-368-4
- [81] Nobel Peace Prize 2014 Gallery. *Global march against child labour*, [online]. [cit. 2014-12-18]. Dostupné z: <http://globalmarch.org/content/nobel-peace-prize-2014-gallery>
- [82] Nobel Peace Prize 2014 Gallery. *Global march against child labour*, [online]. [cit. 2014-12-18]. Dostupné z: <http://globalmarch.org/content/nobel-peace-prize-2014-gallery>
- [83] NORBERG, J., Globalizace, *Liberální institut*, 2006, originál *Cato Institute*, 2003, s. 110, 114, 123, 127, ISBN 80-86389-44-8
- [84] Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography, [online]. [cit. 2014-11-12]. Dostupné z: <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc-sale.pdf>
- [85] Our mission and objectives, *Stop Child Labor* [online]. [cit. 2014-10-12]. Dostupné z: http://stopchildlabor.org/?page_id=63
- [86] Our Mission, *A World at School* [online]. [cit. 2014-10-12]. Dostupné z: <http://www.aworldatschool.org/pages/about-us>
- [87] RAJU, K. D., Social Clause in WTO and Core ILO Labour Standards: Concerns of India and Other Developing Countries, *An Indian Perspective on Emerging Issues*, 2002, [online]. [cit. 2014-10-29]. Dostupné z: http://www.researchgate.net/publication/228260076_Social_Clause_in_WTO_and_Core_ILO_Labour_Standards_Concerns_of_India_and_Other_Developing_Countries
- [88] RIBHU, P., AGRAWAL, S., Brief Guide to Garment Manufacturing and Child Labour in Garment Sector in India. [online]. [cit. 2014-12-19]. Dostupné z: <http://globalmarch.org/sites/default/files/pub/Brief%20Guide-GarmentManufacturing&ChildLabour%20in%20GarmentSector%20in%20India.pdf>
- [89] RODRIK, D., The developing countries hazardous obsession with global integration, *Foreign Policy magazine*, 2001, [online]. [cit. 2014-11-22]. Dostupné z: <https://www.sss.ias.edu/files/pdfs/Rodrik/Commentary/Developing-countries-hazardous-obsession.pdf>
- [90] ROTHBARD, M. N., Ekonomie státních zásahů, *Liberální institut, Praha*, 2005, s. 141, ISBN 80-86389-10-3

- [91] ROTHBARD, M., *Etika Svobody, Liberální institut*, Praha 2009 152, 336 s. ISBN 978-80-8638-955-4.
- [92] SEELKE C.R., *Trafficking in Persons in Latin America and the Carribean. Congressional Research Service, 2013* [online]. [cit. 2014-12-28]. Dostupné z: <http://fas.org/sgp/crs/row/RL33200.pdf>
- [93] *Soukromé školství ve Velké Británii, dětská práce a stát v 19. Století, Ludwig von Mises Institute*, [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://www.mises.cz/clanky/soukrome-skolstvi-ve-velke-britanii-detska-prace-a-stat-v-19-stoleti-3-5--800.aspx>
- [94] Street Children. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, [online]. [cit. 2014-11-16]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/fight-against-discrimination/education-of-children-in-need/street-children/>
- [95] Sub-Saharan Africa, 2013 Findings on the Worst Forms of Child Labour. *United States Department of Labour* [online]. [cit. 2014-12-21]. Dostupné z: <http://www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/africa.htm>
- [96] Šaty dělají člověka a kdo dělá šaty? Bavlna a pracovní podmínky v textilním průmyslu. *Nazemi*, [online]. [cit. 2014-11-16]. Dostupné z: http://www.nazemi.cz/sites/default/files/bavlna_cela_0.pdf
- [97] ŠŤASTNÝ, D., Na obranu levné (i dětské) pracovní síly, *Terra Libera*, 2001, [online]. [cit. 2014-11-24]. Dostupné z: http://libinst.cz/Files/KqLFy4r2/news/414/tl_6_2001.pdf
- [98] The Bondage of Poverty That Produces Chocolate. *The New York Times*, [online]. [cit. 2014-10-01]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2001/07/29/world/the-bondage-of-poverty-that-produces-chocolate.html>
- [99] The influence of orphanhood on children's schooling and labour: evidence from Sub Saharan Africa. *UNICEF* [online]. [cit. 2014-12-13]. Dostupné z: http://www.ucw-project.org/attachment/standard_orphans_and_CL_Oct200620110420_125224.pdf
- [100] The System of National Accounts. *United Nations Statistics Division*, [online]. [cit. 2014-11-12]. Dostupné z: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna.asp>
- [101] The Use of Children in the Production, Sales and Trafficking od Drugs, *International Labour Organization* [online]. [cit. 2014-11-12]. Dostupné z: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/documents/publication/wcms_bk_pb_24_en.pdf
- [102] The World; African Numbers, Problems and Number Problems, *The New York Times*, [online]. [cit. 2014-11-12]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2002/08/18/weekinreview/the-world-african-numbers-problems-and-number-problems.html>

- [103] The World; African Numbers, Problems and Number Problems, *The New York Times*, [online]. [cit. 2014-11-12]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2002/08/18/weekinreview/the-world-african-numbers-problems-and-number-problems.html>
- [104] UNICEF, The state of the world's children, *UNICEF*, 1997, S. 23, ISBN 0-19-262871-2
- [105] UNICEF. *Challenges, Children and HIV/AIDS in Latin America and the Caribbean*, july 2008, 12s. ISSN 1816-7543
- [106] UNICEF. *Challenges, The invisible face of child labour in Latin America and the Caribbean, january 2009*, 12s. ISSN 1816-7543 s. ISBN: 1-56432-980-1
- [107] What is child labour. *International Labour Organization*, [online]. [cit. 2014-11-08]. Dostupné z: <http://www.ilo.org/ipec/facts/lang--en/index.htm>
- [108] Who Are Child Soldiers? *Child Soldiers International* [online]. [cit. 2014-11-21]. Dostupné z: http://www.child-soldiers.org/about_the_issues.php
- [109] Within reach, International Labour Office, 2006 ISBN 92-2-116603-1
- [110] Worst forms of child labour. *International Labour Organization*, [online]. [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: <http://www.ilo.org/ipec/facts/WorstFormsofChildLabour/lang--en/index.htm>
- [111] ZAČALOVÁ, Pavla. Problém dětské práce. *Rozvojovka* [online]. [cit. 2014-10-25]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/problem-detske-prace>

Seznam tabulek

Tabulka 1: Definice minimálního věku	13
Tabulka 2: Odhady počtu dětí v různých kategoriích ve věku 5-17 let, 2008 a 2012	16

Seznam obrázků

Obrázek 1: Rozdělení dětské práce.....	15
--	----

Seznam grafů

Graf 1: Rozložení příjmů (USD/obyvatele).....	17
Graf 2: Počty pracujících dětí podle pohlaví a věku (2012).....	25
Graf 3: Trendy v dětské práci podle pohlaví, věk 5 – 17 (2000-2012)	26
Graf 4: Sektory, ve kterých děti pracují (údaje za rok 2012)	29